

АЛЕКСАНДАР ГАЈИЋ*
Институт за европске студије
Београд

НИКОЛА РАЈИЋ**
Факултет за правне и пословне студије
др Лазар Вркатић
Нови Сад

UDC: 316.48

Прегледни рад
Примљен: 12.01.2021
Одобен: 22.03.2021

Страна: 35–60

DOI: 10.51738/Kpolisa2021.18.2r.1.03

КОЛИКО СУ СЛИЧНИ, А КОЛИКО РАЗЛИЧИТИ КОНФЛИКТИ ОКО НАГОРНОГ КАРАБАХА И КОСОВА?***

Сажетак: Наука о међународним односима под замрзнутим конфликтима сматра ситуације у којима, након окончања ратних сукоба, или није постигнут задовољавајући мировни споразум или су сукобљене стране остале на сопственим политичким позицијама дијаметрално супротно тумачећи правне акте који су допринела престанку борби. Рад врши компаративну анализу два замрзнута конфликта: конфликта око Нагорно-Карабаха и Косова и Метохије. Дајући пресек кроз политичке историје сукоба и спорења око ове две територије, рад анализира питања везана за правни статус и покушаје међународних преговора око спорних територија да би се, на у завршном делу рада, извели закључци у вези са сличностима и разликама између два „замрзнута конфликта” и перспективама њиховог трајног разрешења. У основне сличности између КиМ и Нагорно-Карабаха спадају постоцијалистичке друштвене прилике, геополитички положај и значај обе регије, верске димензије међуетничких конфликта, бројне историјско политичке околности, ток међународних преговора итд. У главне уочене разлике спадају временско одређење сецесије, правни аспект сецесије, улоге великих сила, степен њихове подршке сукобљеним странама, промена позиција неких од великих сила, постојање односно непостојање покушаја војне реинтеграције сецесионистичког ентитета као и разлика у променама снага непосредно сукобљених страна.

Кључне речи: замрзнута конфликт, Косово и Метохија, Нагорно-Карабах, геополитика, међународни преговори, УН, Минска Група

---

* romero@eunet.rs,

** nikola.rajic@flv.edu.rs

*** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за европске студије у Београду, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Савремена наука о међународним односима под „замрзнутим конфликтима” сматра оне ситуације у којима, након окончања ратних сукоба, или није постигнут задовољавајући мировни споразум или су сукобљене стране остале на сопственим политичким позицијама дијаметрално супротно тумачећи правне акте који су допринела престанку борби и успостављању примирја (Пророковић 2020). Због тога, не само да рат није формално завршен већ оружани сукоб може лако поново да планује, што ствара једну свеукупну климу несигурности у регионима где су се одвијали овакви сукоби. Термин „замрзнути конфликт” у стручној употреби први пут је био коришћен за описивање међуетничких конфликта на постсовјетском простору (сукоби око Јужне Осетије и Абхазије у Грузији, Нагорно-Карабаха у Азербејџану, Придњестровља у Молдавији, касније и руске анексије Крима и одвајања Луганска и Доњецка из састава Украјине) што се наставило до данашњих дана, уз преношење овог термина и концепта његовог тумачења и на друге спорне, конфликтне просторе у Азији (нпр. спора око Кашмира, односа између две Кореје, Кине и Тајвана итд) и Европи (случајеви поделе Кипра грчки и турски део, сецесије Косова и Метохије из састава Србије) (Tisdall 2010).

Да „замрзнути конфликти” лако могу да се одмрзну показује недавна ситуација у Нагорно-Карабахи, налик претходној оружаном ескалацији која се одиграла 1. априла 2016 (види: Гајић 2016, 21-33). Војни сукоб је започет у јутро 27. септембра 2020. године изненадним копненим нападом азербејџанских оклопних формација потпомогнутим артиљеријом и дроновима. То је натерало јерменске трупе у повлачење дуж положаја на југоистоку и северу уз границу раздвајања сукобљених страна. После наносења значајних губитака азербејџанским оклопним снагама и делимичне стабилизације фронта, Јермени су (и у матичној држави и у самом Карабахи (тј. „републици Арцах”) прогласили општу мобилизацију и увели војну управу. Азербејџанске снаге су наставиле са нападима, пре свега оним из ваздуха, уз помоћ дрона, којима су успели да онеспособе значајан број јерменске противваздушне одбране и у прва три дана сукоба остваре извесне територијалне добитке (на јужном сектору бојишта). Након тога сукоб се претворио у размену ватре између запоседнутих позиција, да би, четвртог дана, уследио контранапад јерменских трупа. Он је, упркос тешким губицима које су јерменској техници нанели азерски дрони, довео до повраћаја дела стратешки важних позиција за снаге „Арцах” (Kofman, Nersisyan 2020) Након седмог дана од „одмрзавања” и друге, једнако неуспешне азербејџанске офанзиве да заузме значајније просторе које држе Јермени на северу Карабаха, конфликт се на овом простору мање-више претворио у серију наизменичног бомбардовања противничке инфраструктуре, уз грчевиту одбрану запоседнутих положаја. На јужном, мање брдовитом делу фронта, Азери су наставили напад, направили територијални продор да би, након озбиљних губитака и оборених дрона, стали са офанзивом. Уследило је прво примирје постигнуто напорима дела међународне заједнице. Оно је прекинуто 19. октобра када су Азери на јужном делу фронта наставили продор и заузеле места Цабраил и Фузули, као и оближњу брану и мост. Сукоби су се, потом, пренели на север ка коридору Лачин који спаја Нагорно-Карабах са

својом матичном државом, Јерменијом, али су јерменске трупе у снажној контраофанзиви одбациле нападаче од овог виталног коридора и започеле своје нападе и на другим правцима, пре свега на југоистоку. Затим је наступило друго, краткотрајно примирје (26.октобра), након чега су азербејџанске трупе наставиле продор у правцу Шуше и до краја месеца дошле на око 5 км до њега. Дана 8. новембра, овај град, други по величини у Карабаху, се нашао о окружењу. Следећег дана, 9. новембра, град је пао у руке Азера. Губитком Шуше јерменска страна се нашла у тешкој ситуацији, тако да је прихваћен предлог Москве да посредује у преговорима о обустављању ратних дејстава. Примирје је закључено 10. новембра, чиме је конфликт окончан признајући затечено стање на ратишту уз размештање руских мировњака дуж новоуспостављене линије разграничења.

Општа ситуација везана за Нагорно-Карабах, узроци овог међуетничког конфликта са тенденцијом да се из стања «замрзлости» лако претвори у «одмрзнути», дуготрајни рат за територије, отвара низ питања о бојазни колико је овај до јуче «замрзнути конфликт» сличан спору који постоји у вези са Косовом и Метохијом и перспективама његовог решавања.

Карабах и КиМ – историјат спорења и сукоба

Конфликт везан за Нагорно-Карабах представља један од савремених израз историјских и геополитичких ривалстава на Кавказу и Закавказју као прегради, граничном подручју евроазијског Хартланда и блискоисточног дела Римланда. „Закавказје је простор где су вековима сукобљавали интереси великих сила, а међу њима вођене сложене геополитичке игре и исцрпљујући ратови. У старом веку то су биле Римска империја и Староперсијско царство (држава Ахаменида), у средњем веку – Византија и Новоперсијско царство (држава Сасанида), Селџучка империја и Арабљански калифат, у новом веку – Турска и Персија (држава Сафавида), а од 18. века и Руско царство... Данас се тамо сударају интереси велесила – пре свега Руске федерације и САД, а од прворазредних чинилаца из ширег региона – Турске и Ирана.” (Петровић, Анђелковић, Николић 2010, 47). Из ових разлога аутохтоне државне творевине, међу којима су оне јерменске најприсутније већ три и по миленијума, ретко успевале да очувају своју самосталност, изузев у случајевима равнотеже снага између великих сила присутних на овим просторима. Ствар се врло мало изменила до сељавањем турских огуских племена (предака данашњих Азера) у 11. веку на просторе Закавказја, који ће етнички бити ближи Турцима али културом (шиитска верзија ислама) Персији, тако ће се и преко њихових леђа „преламати” сукоби и померање граница између Османског и Сафавидског царства. Јермени ће више пута дизати ослободилачке устанке (најпознатије под водством Давида Бека почетком 18. века), да би, тек почетком 19. века, експанзијом Руског царства на овом подручју, цео простор био пацификован и интегрисан у релативно стабилан државни поредак. Карабах је од 1846. године припојен провинцији Баку у којој је остао до краја Руског царства, упркос повременим

међуетничким конфликтима који се јављају између Азера и Јермена са њиховим националним буђењем почетком 20. века. За време Првог светског рата, Турци (уз подршку Курда и Азера) извршили су геноцид над јерменским становништвом широм Мале Азије, због чега је јерменска популација у Карабаху («Арцаху») остала физички изолована од других јерменских простора. Током Октобарске револуције ови простори су доживели више окупација (турску, савезничку) да би, на послетку, целим простором овдалали большевици и на њему основали више совјетских федералних једница. Тада је Карабах, настањен са 94% Јермена, био додељен Азербејџанској Совјетској Републици.

Током совјетске ере овај сиромашни регион почео је да се постепено развија, посебно индустрија и услужна делатности. Ипак, испод површине сношљивог суживота, стварност међуетничких односа имала је и своје наличје. Оно је почело да се обзнањује у годинама уочи распада СССР-а, када је Нагорно-Карабах као покрајина са тада три четвртине јерменског становништва, захтевала од Кремља да одобри њихово одвајање од Азербејџана (20. фебруара 1988) и припајање Јерменији. То је представљало прво обелодањење међуетничких спорова у «првој земљи социјализма» и довело до масовног насиља у Азербејџану (масакри у Сумгаиту и Бакуу) над Јерменима. Када Кремљ није изашао у сусрет овим захтевима (већ је формирао специјалну комисију за Карабах да реши етничке спорове), депутати у Нагорно-Карабаху су, уочи распада СССР-а, прогласили независност у односу на Баку.

Етничко насиље прерасло је у оружане сукобе већ током јесени 1989. године када су јерменске наоружане групе кренуле у нападе на азерске енклаве у Карабаху (околина Шуше), док је федерална армија, која је до тада била фактор раздвајања и пацификације, остала по страни. Затим су Азери спровели тоталну блокаду свих саобраћајних путева ка отцепљеној покрајини и формирали своју добровољачку милицију са намером да парирају јерменској герили која је кренула да пробија територијални коридор између Карабаха и Јерменије. Од почетка 1990, борбе су прерасле у наизменично гранатирање дуж азербејџанско-јерменске границе. Након несупелог августовског пуча у Москви 28. августа 1991, Азербејџан је прогласио своју независност у односу на Совјетски Савез, док је Савет депутата Нагорно-Карабаха 2. септембра прогласио своју независност у односу на Азербејџан. Јерменске трупе заузеле су азерске енклаве у околини Шуше. До краја године, совјетске трупе су се потпуно повукле са простора Закавказја, што је отворило предуслове за најширу ратну ескалацију. Јерменске снаге су у новим сукобима нанеле низ пораза азербејџанској страни, тако да је председник Азербејџана Муталибов био принуђен од стране своје јавности да поднесе оставку. На његово место дошао је Абдулфаз Елчибеј, лидер националистичког покрета, који је интензивирао рат. «Порази су се, међутим, настављали: после пада града Шуше, азерског упоришта у Карабаху, Јермени су успели да пробију коридор код Лачина (касније и код Келбацара) и територијално споје карабашки простор са матичном републиком. Била је то иста она територија на којој су Јермени током Првог светског рата били физички уништени од стране турске војске и азерских башибозука. До октобра 1993. године Јермени су заузеле 20% укупне територије Азербејџана (сва под-

ручја где су живели у већини пре турско-азерског геноцида) и прогласили своју републику.» (Гајић 2009, 98) Пораз је тешко одјекнуо међу Азерима и довео до нове борбе за власт у Бакуу, резултирајући у повратку на власт искусног функционера из совјетске ере, Гајдара Алијева, који је иницирао покретање нове контраофанзиве. Она је резултовала високим ратним губицима и практично никаквим успехом. И све потоње офазиве су пропале, уз тотално урушавање азербејџанске војне структуре, тако да је примирје између Азербејџана и Јерменије, уз посредовање Русије, било закључено 1994, чиме је конфликт замрзнут.

Исход целог конфликта омогућио је Москви да задржи стратешку доминацију на целом простору: Јерменија је већ у мају 1992. година приступила ОДКБ-у (на оснивачком скупу ове, од стране Русије вођене, организације за колективну безбедност која је одржана у Ташкенту) чиме је и Јерменија (и од ње подржаван, али међународно непризнат Нагорно-Карабах) постао стратешки зависан од Москве. Са друге стране, председник Гајдар Алијев (касније и његов наследник, Илхам Алијев), проценио је да само кроз побољшање односа са Москвом може да донесе неопходан мир да би у земљи завео рад и обезбедно њен развој, након чега ће, у повољнијим приликама, моћи покушати да поврати контролу над отцепљеним територијама. Јерменија, са друге стране (непризната Република Карабах није преговарачка страна), је јавно прокламовала своју спремност на давање извесних територијалних уступака Азербејџану под условом да језгро друге јерменске државе стекне пуну независност.

Простор Косова и Метохије представља предмет међуетничког спора између Срба и Албанаца низ генерација. Настањено словенским становништвом од времена пропасти Римског царства у раном средњем веку, Косово је од 12. века представљало средишњи простор српске средњовековне државе (Луковић 2000, 28). Албанци, чији је тада број био занемарљив (у југозападном делу Метохије), међутим, себе сматрају потомцима предсловенског, илирског становништва које је настањивало Балкан у античка времена, пре римских освајања, мада је тај став тешко одржив у односу на постојећа антрополошка, археолошка и лингвистичка сазнања савремене науке. Након распада немањичке државе и брзог ширења Турака на Балкан (посебно после епске битке на Косову 1389), преостале српске кнежевине потпадају прво под вазални однос, а после бивају потпуно «прогутане» од стране Османског царства. У овом периоду, на Косову живи највише 5% Албанаца. Међутим, током векова турске владавине, етнички састав овог простора почиње постепено да се мења: ратови и миграције утичу на одливање српског становништва са Косова и Метохије, а на њихове просторе, са планина северне Албаније, досељава се албанско становништво које се убрзано исламизује. Ово «освајање простора» се одвија под пуним покровитељством османских власти. Тек у другој половини 19. века (неки сматрају тек почетком 20. века) број Албанаца је надмашио број Срба на простору КиМ (Самарцић 1990, 144).

Ослобађањем територија Старе Србије (КиМ, Македонија) од стране српске војске у Првом балканском рату (1912), ови простори са релативно новом несрпском етничком већином поново постају део самосталне српске држа-

ве. Након гушења неколико оружаних побуна, уследила је пацификација албанског становништва на простору Косова и Метохије, али се суживот, током постојања прве Југославије, одвија тешко. Албанци су чекали први повољни тренутак да се отргну од српске власти: дочекали су га са нападом Хитлеровог Рајха на Југославију и њеним распарчавањем. Тада је створена марионетска фашистичка «Велика Албанија» под Мусолинијевим и Хилеровим покровитељством, где су током 1941 и 1943/44 извршени тешки масакри над српским становништвом, као и њихово масовно протеривање. «Као резултат договора између косовског Албанца Џафера Деве и немачке обавештајне службе (Абвер), «Друга призренска лига» је успостављена у септембру 1943. Тада су Албанци започели прави верски рат против Словена» (Savich 2013). Антисрпски терор је трајао до марта 1944 када је почео да јењава, што је било повезано са јачањем партизанских активности под командом Јосипа Броза Тита (Стругар 1962, 320-321). Победом комунистичких партизанских снага, Косово и Метохија постају аутономна покрајина у српској федералној јединици социјалистичке Југославије. Мир, међутим, на овим просторима стиже тек након што партизанске снаге савладају још један албански устанак између новембра 1944 и фебруара 1945. године («побуна у Дреници»).

Албанска већина на простору КиМ добила је сва права која могу да припадају некој националној заједници у држави која јој није матична. Упркос томе, Албанци су организовали неколико серија политичких протеста против постојећег стања ствари, углавном са захтевима да добију статус републике унутар тадашње Југославије (1968, 1981, 1989). Демонстрације 1981. године довеле су до увођења ванредног стања и упућивања трупа федералне војске да угуше протесте (Кола 2003, 333). И поред делимичне пацификације, притисци зарад исељавања преосталог неалбанског становништва се настављају током осамдесетих година. Незадовољство статусом покрајина и немогућности Србије да у уставном уређењу из 1974. године (посебно због протеривања Срба и Црногораца са КиМ) има било каве ингеренције над њима (што је Србију индиспонирало у односу на остале чланице југословенске федерације), доводи до «догађања народа» (1988-1989) и метеорског успона Слободана Милошевића на власт у Србији. Милошевић је намеравао да реинтегрише покрајине у јединствени правни поредак, сузи неке од њихових парламентарних надлежности и спречи доминацију (често и репресију) албанске већине над Србима на Косову. Када Србија успе да реинтегрише покрајине унутар сопственог правног и политичког поретка (1989), Албанци ће покренути нове протесте не признајући новоуспостављено стање. Врло брзо, они иду корак даље: прво бојкотују институције државе Србије, а затим проглашавају илегалну «Републику Косово», споводећи политику пасивног отпора у годинама распада Југославије и грађанских ратова који су уследили у околним југословенским републикама (1991-1995). Неспорни албански лидер који руководи политиком пасивног отпора био је Ибрахим Ругова.

Током ових година, на простору КиМ постоји фактички паралелизам власти: са једне стране су званичне институције Србије које Албанци углавном бојкотују, а крај њих, прећутно толерисане, илегалне албанске паралелне ин-

ституције. Покушаји да се ствари нормализују, попут враћања албанских ђака у званичан школски систем, једва да су почели да доносе плодове (1996-97), када је почела нова криза: прво серија студентских протеста, а затим и рађање паравојних, терористичких група са сепаратистичким намерама које сеју смрт широм јужне српске покрајине. Од 28. фебруара 1998 ове групе формално прерастају у ОВК («Ослободилачку војску Косова») која започиње оружани устанак против српских власти (Гускова 2001, 660). До лета 1998 ОВК успева да под контролу стави око 40% територије покрајине, углавном албанска села и мање градове, док већа насеља држи под делимичном блокадом и терорише оне које иду путним првцима.

Српска држава покушава да, снажним противтерористичким мерама, угуши оружану побуну, али се, после операције у Дреници у којој је ликвидиран локални вођа ОВК Адем Јашари, ситуација на Косову прво медијски, а затим и политички интернационализује. То постаје очевидно у промени става САД према (до тада на Западу званично терористичкој организацији) ОВК, која добија третман устаничког покрета и зарађене стране, као и у појачаним притисцима на Београд. Контраофанзива српских оружаних снага током пролећа и лета 1998 слама једно по једно од упоришта ОВК (деблокада Орашевца, Лапушника, Малишева, Дренице, Клине итд). САД покушавају да придобију већину у Савету Безбедности УН за усвајање резолуције која ће одобрити употребу војне силе против СР Југославије, али наилазе на оштро противљење Русије и Кине. Због тога је 23. септембра усвојена Резолуција УН 1199 која само позива сукобљене стране да окончају сукобе (Гускова 2001, 661-665). Американци настављају са унилатералним притисцима, прете ваздушним ударима, тако да Милошевић пристаје на споразум са Холбруком (13.10.1998) који предвиђа обустављање српске офанзиве и повлачење дела оружаних формација са КиМ, распоређивање мисије ОЕБС-а и НАТО-а широм КиМ који ће надzirати успостављено примирје. Усаглашено је и отпочињање процеса преговора који треба да доведу до мирног, политичког решења постојећих међетничких проблема. Овај споразум не само да спашава ОВК од војног уништења (које јој је било све извесније у рану јесен 1998), већ јој даје могућност да се опорави, прегрупише и постепено настави са својим активностима. Када се то, почетком 1999, почне учестало дешавати, српске снаге поново покушавају да сузбију нападе ОВК, али њихова интервенција само постаје повод за медијску сатанизацију («масакр у Рачку») којом се припрема страна војна интервенција. Понуђени преговори у Рамбујеу (06.02.-22.03.1999) између српске и албанске делегације били су постављени од стране Запада тако да Србија не може да их прихвати (нпр. превиђали су распоређивање НАТО снага у целој Србији, не само КиМ), што треба да послужи као алиби за НАТО агресију на СР Југославију.

Након пропасти преговора, НАТО 24. марта започиње ваздушне нападе на СРЈ очекујући да ће српска страна попустити након неколико дана услед несразмере између њених и снага НАТО-а (у техници однос снага је био 600:1, а у економској моћи 990:1 у корист НАТО пакта). Сукоб ће, међутим, трајати пуних 78 дана. НАТО авијација ће бацити 12 милиона фунти бомби на терито-

рију КиМ и још много ње на друге делове СРЈ. Како су се српске трупе добро укопале, маскирале и хитро вршиле маневарске покрете, учинак бомбардовања је био мали. Убијено је укупно 270 војника (174 на Косову) и око 2500 цивила. Уништено је 19 тенкова, 10 десет транспортера и мањи број артиљеријског оружја. Због тога је НАТО проширио спектар војних и цивилних мета (претежно на путну инфраструктуру и индустријске комплексе у Србији) (Nardulli 2002, 45) наносећи јој велику штету: укупно је погођено 1900 војних објеката, 25 000 кућа, 470 километара путева, 590 километара железнице, 14 аеродрома, 19 болница, 44 моста, зграде телевизије, две рафинерије нафте итд. Укупна процењена штета износила је тадашњих око 100 милијарди долара (Смиљанић 2009, 73-74). Истовремено са ваздушним ратом, на КиМ се водила копнена борба између српских снага и ОВК потпомогнута албанском регуларном војском, НАТО инструкторима, плаћеницима и међународним терористима. У свим борбама у периоду 1998-1999 на КиМ српске трупе (војне и полицијске) имале су 737 погинулих, док су противничке снаге имале вишеструко веће губитке (процењује се да је на КиМ 1999 било 15 000 герилаца ОВК, 25 000 ОВК у Албанији, 8-10 хиљада у Македонији, 5-8 000 регуларних албанских војника и око 5 000 плаћеника, међународних терориста и западних специјалаца (група «Соко»), које је логистички помагало 57 000 НАТО војника распоређених у околним државама – Албанији, Македонији и БиХ (Делић 2011, 330-331). Комбинација ваздушних и копнених сукоба, безвлашћа и отимачине, нагнали су велики део популације КиМ, углавном албанског порекла, у избеглиштво у околне земље. То је НАТО пропаганди послужило као основ да легитимише своје нападе хуманитарним разлозима - зарад спречавања етничког чишћења косовских Албанаца од стране Срба. Рат је, уз посредовање Русије («мисија Черномирдин-Ахтисари»), окончан 10. јуна 1999. године потписивањем војно-техничког споразума у Куманову. Споразумом се српска страна обавезала да повуче војску и полицију са простора КиМ, док је резолуција 1244 предвиђала распоређивање јединица УН (углавном припадника земаља НАТО-а) на простор јужне српске покрајине као протектората УН. 12. јуна руске јединице из састава СФОР (у БиХ) хитрим маневром су се рапоредила на север КиМ и, на изненађење НАТО-а, заузела аеродром Слатина. Након неколико дана тензија, постигнут је споразум Запада са руском страном да њихови мировњаци буду присутни на КиМ паралелно са јединицама КФОР-а, додуше без сопственог сектора контроле (Гајић 2019, 285). Уласком КФОР-а долази до масовног повратка Албанаца из избеглиштва, као и уласка јединица ОВК у градове широм КиМ. Они врше одмазду над српским цивилним становништвом или га сабијају у гета, у енклаве, изузев на северу КиМ, северно од Ибра, где се локални Срби самоорганизују и осујећују успостављање албанске власти на овом простору. Све у свему, потписаним споразумима и резолуцијама УН Србија је изгубила фактичку власт на простору КиМ, али је задржала своју правну тапију и над просторима које су на северу држали Срби и на осталом, већем делу КиМ на коме су Албанци успоставили своју власт.

Нагорно-Карабах – правни статус и дијалог за изналагање решења

За време трајања рата за Нагорно-Карабах, који се водио од 1988-1994 године и током којег је убијено око 25,000 војника и цивила а преко милион људи расељено (HRW 1994), међународна заједница је увидела потребу за преузимањем иницијативе и акције зарад решавања сукоба који је попримио озбиљне размере. У ту сврху, 1992. године је на састанку ОЕБС-а затражено да се сазове конференција у Минску (Белорусија) поводом конфликта у Нагорно-Карабаху, а која ће представљати форум за преговоре и пут ка мирном решавању конфликта (OSCE Minsk Group). Уследио је и низ резолуција донетих од стране Савета безбедности УН. Тако су, хронолошки, доношене Резолуција 882 од 30. априла 1993. у којој СБ УН изражава озбиљну бригу поводом урушавања односа између Републике Јерменије и Републике Азербејџана, што представља претњу по мир и безбедност у региону, као и то да је дошло до ескалације употребе оружане силе, расељавања лица из региона, поготово у Келџабар региону, као и изражену подршку за изналазак мировног решења кроз сарадњу са Минск Групом у оквиру ОЕБС-а (UNSC, S/RES/822). Након те резолуције су, у истој години (1993) уследиле Резолуција 853 од 29. јула (UNSC, S/RES/853), Резолуција 874 од 14. октобра (UNSC, S/RES/874) и Резолуција 884 од 12. новембра 1993 (UNSC, S/RES, 884), у којима су потврђивани ставови изречени у претходним донетим резолуцијама и изнова наглашена потреба спровођења сарадње и изналагања решења путем Минск Групе.

Као главни циљеви Минск Групе наводе се, пре свега, стварање одговарајуће платформе за решавање конфликта између две стране, затим, изналагање договора који би омогућио прекид оружаног сукоба и, на крају, промовисање мировног процеса уз распоређивање мултинационалних мировних трупа на простору (OSCE Minsk Group). Азербејџан и Јерменија су се, на основу споразума из Бишкека од 5. маја 1994, договориле око прекида конфликта (Ceasefire Agreement Signed in Bishkek 1994), али Минск Група, као таква, упркос споразуму, није успела да обезбеди прави и дуготрајан мир у региону. Истини за вољу, не може се рећи да није било покушаја – у том периоду су активисти Минск Групе формулисали не мање од три засебна споразума о миру и организовали више састанака између азербејџанског и јерменског председника (Green 2002). Споразум о прекиду конфликта је имао једну (не)планирану последицу, а то је драстично смањивање степена хитности за споразумним решавањем питања Нагорно-Карабаха једном за свагда. (Caspersen 2013, 930) Важна функција мировног процеса Минск Групе јесте и да надгледа прекид ватре дуж линије конфликта, али ова функција је изузетно лимитирана, превасходно чињеницом да представници који врше ту функцију морају најавити своје присуство неколико дана унапред уколико желе да посете неку линију на фронту. У суштини, ово значи да присуство представника Минск Групе нема за примарну сврху одржавање прекида ватре колико има за сврху обезбеђивање канала комуникације између војних представника јерменске и азербејџанске стране, што свакако јесте важна функција, али је не треба поистовећивати са

правим механизмом превенције сукоба. (de Waal 2010, 4) За време самита у Лисабону 1996. године Минск Група предложила је три принципа која би требало да чине основу за решавање конфликта: 1. поштовање територијалног интегритета Јерменије и Азербејџана, 2. да ће правни статус Нагорно-Карабаха бити заснован на самоопредељењу који би дао највиши степен самоуправљања Нагорном-Карабаху и 3. загарантовану безбедност за Нагорно-Карабах и целокупну популацију, укључујући обостране обавезе како би се обезбедило потпуно поштовање овог договора (OSCE – Azerbaijan relations). Ове препоруке подржане су од стране 53 државе чланице ОЕБС-а. Међутим, Јерменија је уложила вето на овакву резолуцију, тврдећи да мандат Минск Групе не покрива право да она преговара о самом конфликту између две стране, већ да само има улогу медијатора. (Zourabian 2006, 257) На ово се може надовезати и изјава некадашње „министарке спољних послова” у Степанакерту, Наире Меклумијан, како је „историја Јерменији дала мало територије” те, како због тога „нису у позицији да дају концесије које би угрозиле Јерменију и Нагорно-Карабах.” (Lynch 2007, 488)

Недуго потом дошло је до измене састава Минск Групе тако да је она сада добила представнике из Сједињених Америчких Држава, Русије и Француске; измена у погледу копредседавања учинила је Минск Групу далеко утицајнијим и ефективнијим медијатором, а у мандат је укључена и могућност преговарачких елемената. Минск Група је 31. маја и 1. јуна 1997. у Јеревану, Степанакерту и Бакуу представила „пакетни” и „плански” план нагодбе. (Gasparyan 2019, 3) „Пакетни” план је као замисао имао решавање целокупног конфликта у оквиру једне нагодбе. Замисао је била да се одржи територијални интегритет Азербејџана тако да се Карабаху пружи широк спектар повластица које би ефективно пружале потпуни суверенитет над својим унутрашњим питањима. Та идеја била је позната по формули „*de iure* део Азербејџана, *de facto* независност”. Нагорно-Карабах би био држава и територијална формација у оквиру граница Азербејџана и имао би своју заставу, грб, химну, своју законодавну, извршну и судску власт, право на одржавање директних релација са другим државама и међународним организацијама, сопствену полицијску формацију и тако даље. Исто тако, Устав и закони Нагорно-Карабаха би, на територији Карабаха, имали супремацију над легислативом Азербејџана. Домаће оружане формације би имале примат над оружаним и полицијским снагама Азербејџана које не би смеле да улазе на територију Нагорно-Карабаха без претходног одобрења. (Zourabian 2006, 258) „Корак-по-корак” плански тип нагодбе имао је другачију идеју. Подразумевао је повлачење снага Нагорно-Карабаха из шест области Азербејџана изузимајући сам Нагорни-Карабах и област Лачин, повезујући их тако са Јерменијом а под војном контролом Нагорно-Карабаха. Даљи корак би подразумевао стварање тампон зоне где би биле распоређене међународне мировне трупе дуж граница Нагорно-Карабаха и северне и јужне границе области Лачин, као и стварање зоне раздвајања које би биле трајно демилитаризоване и где би безбедност била надзирана од стране међународних мировних трупа. Питања коначног статуса Нагорно-Карабаха, лачинског коридора, као и питање повратка расељених лица на те-

риторије Шуше и Шахумијана била би остављена за неке касније преговоре. (Zourabian 2006, 259)

„Пакетни” план су одбили и Нагорно-Карабах и Азербејџан, а Јерменија се одлучила за плански, „корак-по-корак” план нагодбе. (Gasparyan 2019, 3) Тадашњи председник Јерменије Левон Тер-Петросјан 4. новембра 1997. објавио је чланак „Рат или мир? Време је за промишљеност” (Inews.az 2018) у коме назначавача неопходност изналагажења компромиса, те како опозиција не би требала да заваарава народ причама да постоје алтернатива компромису, јер је алтернатива компромису – рат. Тер-Петросјан је истакао још и како ће Јерменија и Нагорно-Карабах окренути целу међународну заједницу против себе, како немају савезника поводом питања независности Нагорног-Карабаха, те како могу довести себе у позицију претеране зависности од помоћи Русије (The Jamestown Foundation 1997). Даље, он истиче како је одбијање компромиса и вођење стратегије максимализма најбржи начин до потпуног уништења Карабаха и погоршавања ситуације у Јерменији. (Gasparyan 2019, 3) Међутим, тај „корак-по-корак” тип нагодбе одбијен је од стране Нагорног-Карабаха уз навођење недовољних безбедносних гаранција, а Тер-Петросјановљева приврженост том плану довела је до политичке кризе у Јерменији. То је за последицу имало оставку Тер-Петросјана у фебруару 1998, док је на чело државе дошао Роберт Кочарјан, бивши лидер Нагорног-Карабаха. Кочарјан је променио приступ који је заступао бивши председник Тер-Петросјан (да Јерменија нема ингеренција у конфликту, те да је то конфликт искључиво између Нагорно-Карабаха и Азербејџана), поставивши се тако да заступа интересе и Јерменије и Нагорног-Карабаха. Као три неопходна принципа издвојила су се: 1. забрана вертикалног повезивања између Азербејџана и Нагорног-Карабаха, тако да Нагорно-Карабах не може да буде потчињен Азербејџану; 2. гаранције безбедности за народ Нагорног-Карабаха; и 3. очување контроле над копненом везом са Јерменијом. (Zourabian 2006, 259) Наредни предлог изнет од стране Минск Групе био је предлог из 1998. године назван планом „Заједничке државе”, а његова главна одлика била је дефинисање односа тако да је Нагорно-Карабах државна целина у облику републике, која би чинила заједничку државу са Азербејџаном у оквиру међународно признате границе. Међутим, у овом плану Нагорно-Карабах не би имао ни приближно права колико у првобитном „пакетном” плану као што су сопствене снаге. Интересантно је и то што овај план не уређује питање области Лачин (Minsk Group proposal „common state deal” 1998).

С обзиром да ниједан од дотадашњих предлога није био плононосан, 2004. године покренут је тзв. Прашки процес који је, за своју основу, подразумевао чешће директне састанке званичника Јерменије и Азербејџана. Суштина самих преговора била је тајна, али су ипак постојале назнаке о финесама. Азербејџан је сматрао да конфликт треба бити решен корак по корак, тако да се јерменске трупе повуку са подручја изван самог Нагорног-Карабаха, што би омогућило повратак кући избеглицама, а што би, заузврат, омогућило успостављање билатералних односа са Јерменијом и рад на економском развоју Нагорног-Карабаха. Крајњи статус регије требало би решити у условима поверења и кооперације, без икаквог непријатељства. (Mehtiyev 2005, 15) Идеја је

била да би требало доћи до некаквог договора, ако не до решавања крајњег статуса, онда барем до механизма путем којег би се статус решио у будућности. Као кључни механизам за решавање статуса на принципу „корак-по-корак” плана појавила се идеја референдума, која је одговарала обема странама услед могућности пласирања принципа договора на жељени начин својим народима. Јерменија је инсистирала на томе да би такав референдум значио право на самоопредељење што би претходило независности Нагорног-Карабаха, док је, са супротне стране, Азербејџан инсистирао на томе да независност не би могла да буде исход референдума и самоопредељења већ да би било каква промена граница зависила од државног референдума азербејџанског народа. (Zourabian 2006, 262)

Почетком 2005. године, 25. јануара, Парламентарна скупштина Савета Европе усвојила је Резолуцију 1416 у оквиру које се наводи како је значајан део територије Азербејџана под јерменском окупацијом, као и да сепаратистичке снаге контролишу регион Нагорно-Карабаха (РАСЕ, Doc. 10364). Даље се наводи како Јерменија нарушава обавезе које има као чланица Савета Европе, с обзиром да окупација стране територије представља озбиљну повреду тих обавеза. Савет Европе је позвао самопрокламоване власти у Нагорно-Карабаху на уздржавање од расписивања избора, уз подсетник да је због рата за Нагорно-Карабах више од милион лица било принуђено да напусти своје домове (Лазих, Јелисавац Трошић, Јазих 2011, 586), уз позивање на своју препоруку 1570 из 2002. године у којој се објашњава ситуација расељених лица (РАСЕ, Doc. 9480). Услед тешко достигнуг компромиса, Минск Група ОЕБС-а до 2006. није успела да се помакне са мртве тачке у преговорима између Јерменије и Азербејџана. (Гајић 2006, 27)

2007. године је Минск Група ОЕБС-а представила обема странама прелиминарну верзију основних принципа за решавање сукоба у Нагорно-Карабаху, притом указавши на то да основни принципи представљају компромис заснован на одредбама Хелсиншког завршног акта о некоришћењу силе, територијалном интегритету, једнаким правима и самоопредељењу народа (Лазих, Јелисавац Трошић, Јазих 2011, 588). Према тзв. „мадридским принципима” шест елемената решавања конфликта подразумевају: 1. повратак територија које се налазе око Нагорног-Карабаха под контролу Азербејџана; 2. одређивање привременог статуса Нагорног-Карабаха уз обезбеђивање безбедносних гаранција и гаранција самоуправљања; 3. коридор који би повезао Јерменију са Нагорно-Карабахом; 4. одређивање будућег крајњег статуса Нагорног-Карабаха путем правнообавезујућег израза воље; 5. право свих интерно расељених лица и избеглица на повратак; и 6. међународне безбедносне гаранције које би укључивале операцију очувања мира. (Kocharyan 2016, 16) Ипак, за претпоставити је да неће доћи до територијалне промене Азербејџана или међународног признавања „Републике Нагорно-Карабах”, осим уколико Азербејџан одлучи да се одрекне права на Нагорно-Карабах. Исто тако, без обзира на подршку Јерменије народу Нагорног-Карабаха, Јерменија се одрекла примера тзв. „Републике Косово” као преседана за добијање независности Нагорног-Карабаха. (Fabry 2012, 670)

Русија је организовала трилатералне самите у којима су учествовали представници Азербејдана и Јерменије. Први такав самит организован је 2. новембра 2008. године у Москви. Том приликом је потписана декларација којом су обе стране потврдиле да ће при решавању питања Нагорно-Карабаха поштовати општа начела међународног права. (Лазих, Јелисавац Трошић, Јазих 2011, 589) У самој декларацији се наводи како ће све стране радити на питању Нагорно-Карабаха кроз директан дијалог између Јерменије и Азербејдана под покровитељством Минск Групе, тако да ће тежити побољшању ситуације у Јужном Кавказу и успостављању стабилности и безбедности у региону кроз политичко поравнање конфликта. Даље се у декларацији истиче значај медијаторских напора Минск Групе, како би мировни споразум требао бити праћен правнообавезујућим гаранцијама. Потврђује се како ће председници Јерменије и Азербејдана наставити да раде на изналажењу решења и, на крају, истиче се важност подстицања повољних услова за спровођење мера за изградњу поверења у контексту напора за решавање конфликта (The President Of The Republic Of Armenia 2008). У суштини, „Московска декларација” није донела ништа револуционарно у погледу мировног процеса. Она је више симболичког значаја, односно, за Русију представља добар ПР потез путем којег може да се представи остатку света у улози миротворца а не агресора, те да Москва представља централног актера у решавању јужнокавказских конфликта. (Ismailzade 2008, 3)

Након оживљавања конфликта 27. септембра 2020. и рата који је трајао шест недеља, 10. новембра 2020. године дошло је до споразума предвођеног Русијом, тако да су лидери Русије, Јерменије и Азербејдана потписали заједничку изјаву о прекиду рата у Нагорно-Карабаху. Споразум треба тумачити као победу Азербејдана, односно пораз Јермена у рату (BBC 2020). Карактеристике споразума су такве да ће обе стране остати на тренутним положајима уз размену ратних заробљеника, а сви транспортни чворови биће деблокирани. У Карабаху, дуж контакт линије и дуж коридора, биће размештене руске снаге – укупно 1960 људи, који ће бити распоређивани паралелно са повлачењем јерменске војске. Руски контингент ће остати у Нагорно-Карабаху наредних пет година, са аутоматским обнављањем мисије ако ниједна страна у року од шест месеци пред истек рока не затражи њихово повлачење, а биће формиран и руско-турски заједнички центар за контролу прекида ватре (Спутник Србија 2020). Јерменија ће вратити регионе Келџабар и Лачин Азербејдану, док ће Лачински коридор остати у рукама Јермена, како би се обезбедила веза Јерменије и Нагорно-Карабаха. Јерменија до 20. новембра 2020. године мора да преда и Агдамски и део Газахског региона који тренутно држи. Биће развијен план за изградњу нове саобраћајнице уз Лачински коридор, која ће обезбедити везу Степанакерта и Јерменије и на њој ће бити распоређен руски контингент, док ће Азербејдан гарантовати безбедност превоза у лачинском коридору свим цивилима. Све економске и саобраћајне везе биће деблокиране. Јерменија ће обезбедити саобраћајне везе између западних делова Азербејдана и Нахчиванске аутономне републике, а контролу ће вршити руске трупе. Поред тога ће, по договору, бити изграђене нове саобраћајнице између западних де-

лова Азербејдана и Нахчиванске аутономне републике. Избеглице ће се вратити у своје домове у Нагорно-Карабаху, што ће контролисати високи представник УН за избеглице (Спутник Србија 2020). Председник Русије Владимир Путин потписао је указ о формирању хуманитарног центра за Нагорно-Карабах са циљем обнављања цивилне инфраструктуре у том региону, пружању помоћи становницима и повратка избеглица, уз апел на наставак сарадње са Минск групом (Спутник Србија 2020).

Косово и Метохија – правни статус и дијалог за изналажење решења

Дан након потписа Кумановског споразума 9. јуна 1999. године и по окончању НАТО бомбардовања СР Југославије, Савет безбедности УН је 10. јуна 1999. године усвојио Резолуцију 1244 (UNSC, S/RES/1244), а као главни циљеви наводе се смештање Косова и Метохије под привремену управу ОУН (УНМИК), затим формирање овлашћених мировних снага предвођене НАТО алијансом (КФОР), очување међународног мира, безбедности и осигуравање слободног повратка избеглица и расељених лица у своје домове; Србији је остављења могућност да врати своје институције када се за то стекну услови (Влада РС за КиМ, Резолуција СБ УН 1244). У основи, Резолуција 1244 представља међународно правну основу за решавање косовског питања. Србија, као и многе друге државе чланице ОУН, наглашавају како Резолуција 1244 остаје правно обавезујућа за све стране (РТВ 2020).

Долазак међународних снага и институција међународне управе 10. јуна 1999. на Космет није решио проблем, тако да су, од тада па све до 2004. године, преостали косовски Срби и друго становништво на Косову и Метохији које није подржавало екстремистичко-сепаратистичке тежње били приморани на иселење из својих домова. Уништавана је културна баштина, паљене цркве и манастири; једном речју, девастирано је све што је представљало културно-историјску тековину српског друштва која је гајена вековима (Влада РС за КиМ, Мартовски погром 2004. године). У том периоду уништено је око 117 српских културних добара, углавном цркви и манастира, што је прошло готово незапажено у светским оквирима, изузев критика од стране Србије, Грчке и Русије. (Батаковић 2008, 266) Исто тако, систематски су рушени и уклањани објекти српске световне архитектуре, а нарочито властелински дворци, градови, утврђења и тврђаве из средњег века. (Степић 2005, 189) Кулминација таквог насиља и етничког чишћења од стране албанских екстремиста наступила је у тзв. „Мартовском погрому”, догађају који се одиграо од 17. до 19. марта 2004. године, за чији повод косовски медији наводе несрећу у којој су се утопила три албанска дечака у Ибру, у селу Чабра у Ибарском Колашину (Данас 2020).

„Мартовски погром” однео је неколико десетина живота, рањено је више стотина особа, протерано више од четири хиљаде Срба и других неалбанаца, запаљено више од 800 њихових домова и разрушено или тешко оштећено 35 православних храмова и споменика културе (Влада РС за КиМ, Мартовски

погром 2004. године). Насиље које се тада догодило показало је да постојеће покрајинске институције, као ни институције међународне управе, нису испуниле свој задатак одређен Резолуцијом 1244, с обзиром да нису омогућиле стварно функционисање и постојање мултикултуралног друштва у јужној српској покрајини. Након нереда од марта 2004. године Контакт група СБУН, сачињена од Велике Британије, Француске, Немачке, Италије, Русије и САД, почеле су да се размимоилазе око питања шта даље учинити, сматрајући да само чекање да Косово испуни „стандарде пре статуса” неће бити довољно и да су косовски Албанци били све нестрпљивији због одлагања у напредовању ка независности које су очекивали као исход НАТО интервенције. У том периоду је и Генерални секретар УН замолио бившег финског председника Мартија Ахтисарија да предводи процес путем којег би се дошло до споразума о статусу Косова. (Gallucci 2001, 4) „Резултат” свега тога био је план финског дипломате и специјалног изасланика УН Мартија Ахтисарија из 2007. године, који је предвидео Косово као мултиетничко друштво у ком би се вршење власти заснивало на једнакости свих грађана, у ком би била предвиђена широка аутономија за српске општине уз пуну власт Приштине (НСПМ 2018). Иако је Савет безбедности УН, након руског вета, одбацио план, ипак, Марти Ахтисари је својим предлогом јасно алудирао на две ствари: прво - да за КиМ нема повратка у Србију, и друго – да се стабилност југоисточне Европе може постићи само ако за све постоји јасна перспектива у демократским оквирима, те да, уколико међународна заједница одлучи да следи план, она мора наступати ауторитативно и одлучно, не презајући од реаговања у случају дискриминација или непоштовања принципа да Косово буде мултиетничко друштво (Шмит 2007). План је, између осталог, предвиђао формирање шест нових или проширених српских општина на Косову, као и проширене општинске надлежности, затим формирање четрдесет пет заштитних зона око најзначајнијих цркава, манастира и историјских споменика, као и међународног цивилног представника и међународно војно присуство. Тадашњи шеф Координационог центра за КиМ Небојша Човић је тај план оценио као „димну завесу”, иза које се крило *de facto* формирање устава тзв. Републике Косово, односно, да је то била предигра за независност (Љубисављевић, Бекић 2020).

17. фебруара 2008. године скупштина Косова усваја „Декларацију о независности”. Портпарол Стејт департмента, Шон Макормак, изјавио је да су САД „примиле к знању” такву одлуку, док је Русија оштро осудила ову одлуку (Косовска хронологија 1974-2017, 49). Да постоје интереси великих сила у случају Косова може се закључити и по томе што се на немалом броју косовских кућа, поред албанске, налази и америчка застава. Непосредно пред самопроглашење независности Косова, Сједињене Америчке Државе финансирале су конкурс чији је исход био дизајн жуто-плаве заставе Косова. (Taylor 2008, 278) 26. фебруара је на ванредној седници Владе Србије донета одлука да се против једностраног проглашења независности Косова успротиви свим правним и дипломатским средствима (Косовска хронологија 1974-2017, 50). То је резултирало усвајањем Резолуције Генералне скупштине УН 63/3 од 8. октобра 2008. године, којом се тражи од Међународног суда правде да да свој став у

вези са проглашењем независности, односно да ли је оно било у складу са међународним правом (UNGA, A/RES/63/3). Саветодавно мишљење МСП од 22. јула 2010. оценило је да проглашење независности није било противно међународном праву, Резолуцији 1244, као ни привременом уставном оквиру на Косову, што је, наравно, било у супротности с оним што је Београд очекивао (Милошевић 2010). Дејан Мирковић у свом раду износи став о низу оправдавајућих теорија („правних акробатика”, како их назива Бранко Ракић) које су послужиле као „правни основ” за признање Косова. За пример он узима изјаву сталног судије МСП Џејмса Крофорда, који је заступао став да је проглашење Косова у складу са међународним правом, а која гласи: „Ако међународно право не даје никакво право на једнострану сецесију изван колонијалног контекста, а по мом мишљењу оно то не чини – онда је једини начин на који нека целина може једнострано да се отцепи примена традиционалног средства које се састоји у победи у рату за независност – као што је Бангладеш учинио 1970-71, уз помоћ Индије...” (Мирковић 2014, 997) Након једностраног проглашења независности уследио је трогодишњи прекид било каквог дијалога између Београда и Приштине. Генерална скупштина УН 9. септембар 2010. усвојила је резолуцију о развоју дијалога две стране путем дискусије о бројним питањима, што ће имати утицаја на њихово придруживање ЕУ (Цветковић 2010).

Ипак, тек је 8. марта 2011. на инсистирање ЕУ (а уз подршку САД) отпочео дијалог о техничким питањима, чији је циљ требао бити побољшање статуса грађана на Косову. Прве четири рунде нису резултирале конкретним договорима, већ су на њима договарали начела и принципи дијалога. У петој рунди постигнути су договори о слободи кретања и матичним књигама, у шестој рунди преговора постигнути су договори о царинским печатима и катастру, а у оквиру седме рунде усаглашен је договор о признавању универзитетских диплома. У наредној рунди постигнут је договор о интегрисаном управљању границама/административним линијама, а у рунди након ње - договор да ће Косово учествовати у свим видовима регионалне сарадње. Технички дијалог био је од великог успеха, и уз медијацију ЕУ, допринео отклањању бројних административних и процедуралних проблема, који су оптерећивали грађане на дневном нивоу са обе стране административне линије. Дијалог је успео да обезбеди пуну слободу кретања лица и роба, али и могућност за реализацију основних права везаних за лични статус грађана и њихову имовину. (Ђукановић 2013, 366-372) Након избора у Србији одржани 2012. године, 19. октобра исте године настављају се преговори о нормализацији посредством ЕУ уз прелазак са техничких на политичка питања, тако да је већ у другој рунди политичког дијалога постигнут договор о именовану и постављању Официра за везу, чији ће основни задатак бити да решавају одређена отворена питања у току спровођења постигнутих договора између Београда и Приштине (Косовска хронологија 1974-2017, 57).

Крајем 2012. и почетком 2013. године Србија је преузела значајну спољнополитичку иницијативу везану за формирање Заједнице српских општина на Косову. То је било једно од основних полазишта за наставак дијалога са При-

штином, а резултирало је усвајањем „Резолуције о основним принципима за политичке разговоре са представницима Привремених институција самоуправе на Косову и Метохији” 13. јануара 2013. године од стране Народне скупштине Републике Србије (Резолуција Народне скупштине 2013). Уследио је низ преговора. Резултат девете рунде преговора, одржане 13. априла 2013. године у Бриселу, било је постизање „Првог споразума о принципима који регулишу нормализацију односа” или колоквијално „Бриселског споразума”, потписаног с намером „нормализације” односа између Београда и Приштине, који је предвиђао формирање Заједнице већински српских општина. Ова Заједница би, поред четири општине севера, укључивала и поједине општине насељене српским живљем у централним деловима Косова. (Ђукановић 2013, 373) Бриселски дијалог је послужио као користан инструмент за прекидање *status quo*-а, посебно на северу Косова, и представља главни покретач процеса нормализације, омогућавајући и друге механизме попут неколико неформалних билатералних активности, укључујући међусобне посете између српских и косовских званичника, као и неформалне активности између чланова парламената и цивилног друштва. Главни циљеви споразума били су демонтирање институција система Србије на КиМ и интегрисање запослених у институције система Косова, као и понуда одређеног нивоа самоуправе косовским Србима кроз формирање Заједнице за десет општина са већинским српским становништвом. Споразум је, поред оснивања Заједнице, као кључне елементе предвидео и интеграцију припадника српских безбедносних структура у косовску полицију и интеграцију правосуђа у правни оквир Косова, организовање избора у четири општине на северу, затим одредбе везане за телекомуникацију (добивање позивног броја Косова) и енергетику, као и једну прилично апстрактну обавезу, која гласи да Београд и Приштина неће блокирати, нити охрабривати друге да блокирају напредак друге стране на њиховом путу ка ЕУ. (Гаши, Новаковић 2017, 4-6) Правна природа и садржина Споразума показале су се као спорне, а једна од примедби и критика на рачун Споразума односила се на тумачење да ли је његовим потписивањем Србија признала независност Космета. Одмах треба рећи како Бриселски споразум није међународни уговор, међутим, у вези његове правне природе треба рећи да „правна природа једног акта не стоји у директној конотацији правних последица које производи. Све и да јесте утврђено да је Бриселски споразум по својој правној природи међународни уговор, то не би значило *ipso facto* да је њиме извршено признање Косова и Метохије. Јер, међународни уговор могу закључити и привремене, крњи субјекти међународног права, протекторати, устаници као зарађене стране – у оном обиму субјективитета и у материји међународног права спрам капацитета субјективитета који поседују.” (Шурлан 2015, 301)

Било како било, пре него што обе стране започну нови процес преговора, морају испунити одредбе предвиђене Бриселским споразумом у потпуности, што имплицира да Приштина мора успоставити Заједницу српских општина, а да Београд мора имплементирати енергетски споразум. (Гаши, Новаковић 2017, 8) У погледу тога, значајно је усвајање „Плана о имплементацији Бриселског споразума”, потписаног 16. јуна 2013. године, који предвиђа постепено

спровођење споразума и даје рокове обема странама како би предузеле одређене, договорене мере и законодавне процедуре, ради спровођења споразума у потпуности (НСПМ 2013). Међутим, приликом имплементације споразума су на површину изронили проблеми који се тичу статусног питања Косова: власти у Београду су у имплементацији Бриселског споразума инсистирале на његовој „статусној неутралности”, док су у Приштини на споразум гледали као на могућност за успостављање потпуне власти и суверености на северу Косова. (Ђукановић 2013, 378) Од 2015. године мало тога је учињено и дијалог је застао, потпомогнут низом догађаја и сукобљавања који су допринели урушавању односа, као што су воз са поруком „Косово је Србија”, који је кренуо из Београда за Косовску Митровицу 14. јануара 2017, па је заустављен у Рашкој због опасности да доведе до озбиљних инцидената (Инсајдер 2018). Затим се десило убиство Оливера Ивановића 16. јануара 2018. године у северном делу Косовске Митровице (Данас 2020), као и хапшење и протеривање са Косова Марка Ђурића, директора канцеларије за Косово и Метохију 26. марта 2018. године (Данас 2020). Крајем августа 2018. године у Алпбаху, у Аустрији, састали су се Александар Вучић и Хашим Тачи и у етар пустили идеју о „корекцији граница” која би могла да буде корак унапред ка побољшању односа. Иако нису прецизирали о каквој би се корекцији радило, може се претпоставити да су двојица лидера имала на уму предају северног Косова са српском већином Београду, док би Косово могло добити округе са већинским албанским живљем у долини Прешева. О озбиљности намере говори и изјава Хашима Тачија да је Косово одлучно да постигне обавезујући правни споразум са Србијом и да је право време за то. Отвореност за идеју истакле су и Аустрија и Сједињене Америчке Државе, као и високи званичник ЕУ Федерика Могерини (Gray and Heath 2018). Значајну препреку у дијалогу представљало је и увођење таксе од стране Косова у висини од 100% на производе из Србије, што је резултирало изјавом Александра Вучића да неће бити даљег дијалога док год Косово не укине тај намет. (Russell 2019, 3) Након више од 20 месеци и укидања такси од 100% на производе из Србије, 16. 07. 2020. је у Бриселу настављен дијалог о нормализацији односа. Од стране представника Европске уније за спољну политику и сигурносна питања, Жозеф Борела (Цани 2020) за посредника у дијалогу именован је Мирослав Лајчак. Наредни састанак између Београда и Приштине одржао се 27. августа 2020. године, а теме разговора биле су питања несталих, расељених и економских односа. Преговори су оцењени као тешки и неконструктивни. Делегација Приштине сматрала је да Београд одуговлачи процес улазећи у техничке детаље и инсистира како се неће враћати на „већ договорено”, односно спуштати на „технички ниво”, већ да је циљ постизање међусобног признања. Београд одговара да су ти детаљи од „животног значаја за људе који живе на Космету” и да се преко њих „неће прелазити на брзину” зарад „лажних политичких декларација”, односно, за Београд је и само помињање међусобног признања „подривање процеса дијалога” и „обмањивање јавности” од стране Приштине (Максимовић 2020).

У Вашингтону је 4. септембра 2020. године потписан Вашингтонски споразум између Београда и Приштине, у оквиру кога су разматрана бројна пита-

ња попут економске нормализације, малих и средњих предузећа, језера Газиводе, 5Г мреже, религијских слобода, несталих лица, ЛГБТ права, питање обележавања Хезболаха као терористичке организације, као и врло важно питање мораторијума где се Приштина сложила да примени једногодишњи мораторијум на тражење чланства у међународним организацијама, док се Београд сложио о једногодишњем мораторијуму на кампању за повлачење признања независности, као и да ће се уздржати од формалног или неформалног тражења од било које државе или међународне организације да не призна Косово као независну државу. Веома је дискутабилна одредба споразума по ком су се Косово и Израел усагласили на међусобно признање, поготово кад се узме у обзир ставка о мораторијуму (Слободна Европа 2020). Исто тако, мишљење је професора Филипа Ејдуса да је питање размене територија скинуто са дневног реда, превасходно услед најаве оптужнице против Хашима Тачија, односно због чињенице да на Косову више не постоји јак саговорник који би заступао такву идеју (Карабег 2020).

Закључна разматрања

Које су, дакле, сличности а које разлике између конфликта око Нагорног Карабаха и КиМ?

Основна сличност је да се ради о два „замрзнута конфликта” на постсоцијалистичким просторима узрокованим етничким споровима око територија које обе сукобљене стране сматрају својим. Основна разлика је у томе што је косовски конфликт остао замрзнут након сукоба на крају прошлог века, након кога је овај простор дошао под међународни протекторат УН, док је Нагорно-Карабах, фактички самосталан али непризнат и међународно-правно третиран као део Азербејџана, више пута доживео процес „одмрзавања конфликта” од којих се онај у јесен 2020. године може третирати као нови рат.

Друга важна сличност је она везана за геополитички положај конфликтних региона. Оба се налазе на геостратешки важним местима, око којих се, уз стране у непосредном конфликту, групишу и надмећу и велике силе. Косово се налази у самом средишту Балкана као „моста”/“преграде” између западног (Европа) и средњег (Блиски Исток) дела Римланда, док је Нагорно-Карабах смештен на Закавказју, иза „преграде” Кавказа као планинског ланца који одваја средњи део Римланда од евроазијског Хартланда. На Балкану се, сходно томе, надмећу утицаји четири велике силе (атлантистичке, оријенталне, средњоевропске и евроазијске), док на Кавказу, такође, налазе четири велика геополитичка такмаца (атлантисти, две оријенталне силе (Турска и Иран) и евроазијци (Руси)).

Трећа важна сличност је да међуетнички конфликт има и верско, односно културно-цивилизацијско одређење. Срби и Јермени су хришћански народи (Срби су православни, а Јермени монофизити), док су Албанци и Азери муслимански (Албанци сунити, а Азери шиити).

Четврта сличност је историјско-политичка. Народи који су извршили оружану сецесију представљали су мањину на делу територије суседне државе о којој се води дугогодишњи спор, настао по распаду социјалистичке државе, али који има своје дугу, вишевековну предисторију. Међутим, огромна разлика може се наћи по питању уставних оквира у односу на које је извршена сецесија територија: совјетски устав дозвољавао је могућност мирног издвајања аутономне области из федералне јединице у којој се налазе (али то у пракси није потврдио када су то Јермени у Карабаху тражили), што Устав СФРЈ није дозвољавао, односно, дозвољавао је само право на изјашњење конститутивних народа, а узевши у обзир да Албанци на Косову и Метохији нису имали статус народа него народности, они нису имали право на самоопредељење. СРЈ је правни следбеник СФРЈ и нико није оспоравао да је Косово и Метохија аутономни део Србије. Такође, различит је и временски оквир сецесије: у Карабаху, она се одиграла током распада савезне државе, док је сецесија територије КиМ извршена међународном војном агресијом, осам године по распаду СФРЈ.

Сличности и разлике се могу тражити и у врсти и степену подршке коју уживају две отцепљене територије. Народ Нагорно-Карабаха на прстима руке може навести број држава који су ову територију признали као независну. Подршка коју Нагорно-Карабах ужива у међународној заједници је минорна, а УН су заузеле став да је овај простор несумњиви део Азербејџана. Са друге стране, Косово, као независну државу, у овом тренутку признаје око половине држава у свету (око сто држава), иако је важно напоменути да је не признају велике силе какве су Русија, Кина, као и друге значајне државе попут Бразила, Индије и Шпаније. Са друге стране, по резолуцији 1244 КиМ су несумњиви део Републике Србије који се налази под протекторатом УН.

Бројне сличности се могу пронаћи и у вези са подршком које су велике силе пружиле, односно ускратиле сепаратистичким снагама. У случају Нагорно-Карабаха, сецесија ове аутономне области одиграла се у периоду распада федералне државе, у условима општег државног расула, када су федералне (касније - руске власти) од неутралне позиције поступно заузеле умерено пројерменску позицију, док су на страни Азера биле Турска и, врло слабо и тек ретероички изражено, неке западне силе (пре свих САД). У случају КиМ, Турска и све западне земље предвођене САД учествовали су у агресији на СРЈ на страни алабанских сепаратиста, док се Русија томе дипломатски оштро противила. Разлике по овом питању су, међутим, такође значајне. Док су по питању КиМ све велике силе мање-више задржале позицију коју су имале крајем прошлог века (па и током нелегалног самопрокламовања независности привремених приштинских власти 2008), по питању Карабаха ситуација је временом еволуирала: од пројерменског, руска позиција је еволуирала све више у неутралном правцу; турска подршка Бакуу је постала још израженија (видљива и у посредној и непосредној војној помоћи), док су се, напротив, неке од западних сила (махом оних европских) од ставова ближих Бакуу и неутралној позицији све више окренули пројерменском (тачније антитурском и антиазерском ставу). Нове околности је Азербејџан успешно искористио да „одмрзне кон-

фликт” и у војном сукобу поврати део територија које је изгубио пре готово три деценије.

Бројне сличности се могу пронаћи и у дугим безуспешним преговорима у оба случаја, поготово у случају Косова и Метохије који је имао четири међународне мисије (УН, НАТО, ОЕБС и ЕУ) на својој територији, и двадесет година касније није нарочито ближи епилогу него што је био у почетку (иако треба напоменути да Вашингтонски споразум представља померање са мртве тачке). Ситуација је тек делом другачија у Нагорно-Карабаху: мада је 10. новембра 2020. године дошло до споразума између Азербејџана и Јерменије који је био потпомогнут учешћем Русије, он у суштини, представља ново замрзавање конфликта у оквирима новог фактичког стања до даљњег, а не коначно решење. Тешко је поверовати да ће једна од две стране пристати на такве околности "за вијек и вјекова", јер и Азербејџан и Јерменија сматрају Нагорно-Карабах својом територијом, с тим што Јермени на својој страни имају чињеницу да је Карабах насељен већински јерменским становништвом. Север Косова, као и неке општине ван севера су већински насељене Србима и могу се извући паралеле са Нагорно-Карабахом. Проблем је што, чак и ако у неком догледном периоду дође до неког споразума, крајње је упитно каква ће бити његова прихваћеност међу народима са "обе стране" линије, јер је у оваквим споровима веома тешко доћи до обострано задовољавајућег решења.

Литература

1. Батаковић Душан. 2008. „Kosovo and Metohija: Serbia’s Troublesome Province”, *Balkanica* no. 39/2008, Belgrade: Institute for Balkan Studies: 243-276.
2. Гајић, Александар. 2009. *Нова велика игра*. Београд: Нова српска политичка мисао.
3. Гајић, Александар. 2016 „Геополитички оквир нове кризе у Нагорном Карабаху”. *Култура Полиса*, год. XIII (2016), бр. 30, Нови Сад: Култура Полиса и Институт за европске студије.
4. Гускова, Јелена. 2003. *Историја југословенске кризе 1-2*. Београд: ИГАМ.
5. Делић, Божидар. 2011. «Војни аспекти НАТО агресије на СРЈ». Београд: САНУ, стр .323-334. последњи приступ 30.10.2020. <http://www.vi.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/26BozidarDelic.pdf>
6. Ђукановић, Драган. 2013. „Односи између Београда и Приштине: од техничког дијалога до политичког дијалога”. *Међународни проблеми* бр 3/2013. Београд: Институт за међународну политику и привреду: 365–385.
7. Јовић-Лазивић, Ана, Јелисавац Трошић, Сања, Јазивић Александар. 2011. „Проблем Нагорно Карабах у светлу билатералних односа чланица

- Минск Групе ОЕБС-а”, *Међународни проблеми* бр. 3/20111, Београд: Институт за међународну политику и привреду: 583-612.
8. Карабег, Омер. 2020. „Мост: Да ли је Вашингтонски споразум корак ка узајамном признању Србије и Косова?”. Слободна Европа. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/da-li-je-va%C5%A1ingtonski-sporazum-korak-ka-uzajamnom-priznanju-srbije-i-kosova/30847363.html>
  9. Луковић, Милош. 2000. *Косовска криза у српским очима*. Београд: Народна библиотека Србије.
  10. Љубисављевић Бекић, Сања. 2020. „План „Ахтисари плус, плус” – шта доноси, а шта узима”. РТС. последњи приступ 27. 11. 2020. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3871805/kosovo-resenje-ahtisari-plus-plus.html>
  11. Максимовић, Марина. 2020. „Дијалог Србије и Косова: нови лек за старе проблеме?”. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.dw.com/sr/dijalog-srbije-i-kosova-novi-lek-za-stare-probleme/a-54724364>
  12. Милошевић, Милан. 2010. „Хладан туш за Србију”. Време. последњи приступ 28. 11. 2020. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=942128>
  13. Мировић Дејан. 2014. „Зашто се од Србије тражи да призна Косово или упоредни примери Бангладеша и Турске републике Северни Кипар”, *Зборник Матице српске за друштвене науке* бр. 149/2014. Нови Сад: Матица српска: 991-1000.
  14. Петровић, Драган, Анђелковић, Драгомир, Николић, Горан. 2010. *Геополитика Закавказја*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
  15. Пророковић, Душан. 2020. „Шта је у ствари „замрзнути конфликт”?”. Нови Стандард, 13.10.2020. последњи приступ 02.11.2020. <https://www.standard.rs/2020/10/13/sta-je-u-stvari-zamrznuti-konflikt/>
  16. Смиљанић, Спасоје. 2002. „Агресија НАТО на СРЈ”. у *Војска Југославије у одбрани од агресије 1999. године, књига прва*. Београд: МЦ Одбрана.
  17. Степић, Миломир. 2005. „Косовско-метохијска карика расрбљивања Балкана-могући епилог и његове геополитичке последице”. *Политичка ревија* бр. 3/14. Београд: Институт за политичке студије: 1-23.
  18. Стругар, Владимир. 1962. *Рат и револуција народа Југославије*, Београд: Војноисторијски институт.
  19. Цани, Бахри. 2020. „Одмрзавање непосредног дијалога Косово-Србија”. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.dw.com/bs/odmrzavanje-neposrednog-dijaloga-kosovo-srbija/a-54200779>
  20. Цветковић, Људмила. 2010. „Усаглашена резолуција преокрет у будућим односима”. Слободна Европа. последњи приступ 28. 11. 2020.

- https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo_srbija_usaglasena__rezolucija/2152786.html
21. Шмит, Фабијан. 2007. „Ахтисаријев План”. последњи приступ 27. 11. 2020. <https://www.dw.com/sr/ahtisarijev-plan/a-2653750>
  22. Шурлан, Тијана. 2015. „Признање држава у међународном праву: Случај Косова и Метохије”. Нови Сад: *Зборник Матице српске за друштвене науке*: 289-306. DOI: 10.2298/ZMSDN1551289S
  23. Caspersen, Nina. 2013. „The South Caucasus after Kosovo: Renewed Independence Hopes?”, *Europe-Asia Studies* 65:5, 929-945, DOI: последњи приступ 02.11.2020. DOI: 10.1080/09668136.2013.805959
  24. Fabry, Mikulas. 2012. „The contemporary practice of state recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and their aftermath”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 40:5, 661-676, последњи приступ 04.11.2020. DOI: 10.1080/00905992.2012.705266
  25. Gajić, Aleksandar. 2019. „Concequences of NATO`s Kosovo War on Russia`s Policy” in *David VS Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications* (ed. Nebojša Vuković), Institute of International Politics and Economy-Belgrade an, d Faculty of Security Studies at the University of Belgrade, Belgrade: 277-291
  26. Gashi Shpetim, Novaković, Igor. 2017. *Od tehničkih pregovora do sveobuhvate normalizacije – Odnosi između Beograda i Prištine*, Beograd: Friedrich-Ebert-Stiftung fondacija.
  27. Gasparyan, Arsen. 2019. „Understanding the Nagorno-Karabakh conflict: domestic politics and twenty-five years of fruitless negotiations 1994–2018”, *Caucasus Survey*, последњи приступ 05.11.2020. DOI: 10.1080/23761199.2019.1674114
  28. Gray, Andrew and Heath, Ryan. 2018. „Serbia, Kosovo presidents broach border changers for historic deal”. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.politico.eu/article/aleksandar-vucic-hashim-thaci-serbia-kosovo-balkans-eu-enlargement-alpbach-forum/>
  29. Green, Richard Allen. 2002. „As Minsk Group Marks 10 Years, Karabakh Peace Appears More Elusive Than Ever”. последњи приступ 13. 11. 2020. http://www.azer.com/aiweb/categories/karabakh/karabakh_dussions/karabakh_greene.html
  30. Ismailzade, Fariz. 2008. „Moscow declaration on Nagorno-Karabakh: A view from Baku”, последњи приступ 05.11.2020. <http://turkishpolicy.com/article/288/moscow-declaration-on-nagorno-karabakh-a-view-from-baku-fall-2008>
  31. Kocharyan, Shavarsh. 2016. „Why is the Nagorno-Karabakh conflict still not resolved?”. последњи приступ 04.11.2020. https://www.mfa.am/filemanager/Statics/A_nkr_en.pdf

32. Kola, Paulin. 2003. *The Search for Greater Albania*. London: Hurst and Co.
33. Kofman, Michael, Nersisyan, Leonid. "The Second Karabakh War, Two Weeks In". War on the Rocks. 14.10.2020. последњи приступ 2.11.2020. <https://warontherocks.com/2020/10/the-second-nagorno-karabakh-war-two-weeks-in/>
34. Mehtiyev, Elkhan. 2005. „Armenia-Azerbaijan Prague Process: Road Map to Peace or Stalemate for Uncertainty?”. Surrey: Conflict Studies Research Centre: 1-25.
35. Nardulli, Bruce, Perry, Walter, Pirnie, Bruce, Gordon, John, Gin, John. 2002. *Disjointed War: Military Operations in Kosovo 1999*. Santa Monica: RAND
36. Samardzić, Radovan. 1990. *Le Kosovo-Metohija dans l’histoire Serbe*, Lausanne: L’Age d’Homme.
37. Savich, K. C. 2013. „Falsifying History: The Holocaust and GreaterAlbania”, последњи приступ 03.11.2020. <https://www.pogledi.rs/en/falsifying-history-the-holocaust-and-greater-albania/>.
38. Taylor, Scott. 2008. „Bridging the great divide: Contested Kosovo span is a symbol of international failure”. *Balkanica* no. 39/2008: 277-284.
39. Tisdall, Simon. 2010. „This dangerous new world of self-interested nations”, *The Guardian*, 22.09.2010. последњи приступ 03.11.2020. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/sep/22/frozen-conflict-spreads-across-globe>
40. Zourabian, Levon. 2006. „The Nagorno-Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?”. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-soviet Democratization* no. 14: 252-265. 10.3200/DEMO.14.2.252-265.
41. <https://www.hrw.org/report/1994/12/01/seven-years-conflict-nagorno-karabakh>
42. <https://www.osce.org/minsk-group/108306>
43. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/822>
44. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/853>
45. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/874>
46. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/884>
47. <https://www.osce.org/minsk-group/108308>
48. <https://www.peaceagreements.org/view/990>
49. <https://mfa.gov.az/en/content/170/organization-for-security-and-cooperation-in-europe-osce-azerbaijan-relations> последњи приступ 14. 11. 2020.
50. <https://1news.az/news/vnimaniyu-pashinyana-stat-ya-ter-petrosyana-kotoraya-lishila-ego-vlasti> последњи приступ 14.11.2020.
51. <https://jamestown.org/program/ter-petrosian-issues-anguished-appeal-for-compromise-peace-on-karabakh/> последњи приступ 14. 11. 2020.

52. http://www.mountainous-karabakh.org/documents/osce_common_state_deal.html – Последњи приступ: 14.11.2020.
53. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17289&lang=en> последњи приступ 15. 11. 2020.
54. <https://pace.coe.int/en/files/17028/html> последњи приступ 15. 11. 2020.
55. <https://www.president.am/en/foreign-visits/item/2008/11/02/news-43/> последњи приступ 15. 11. 2020.
56. <https://www.bbc.com/news/world-europe-54882564> последњи приступ 15. 11. 2020.
57. <https://rs.sputniknews.com/evropa/20201111123839215-rusija-i-turska-potpisale-memorandum-o-formiranju-zajednickog-centra-za-karabah/> последњи приступ 15. 11. 2020
58. <https://rs.sputniknews.com/svet/202011091123820079-ruski-mirovnjaci-i-prekid-vatre-putin-saopstio-cime-je-završen-rat-u-karabahu/> последњи приступ 15. 11. 2020
59. <https://rs.sputniknews.com/rusija/202011131123851706-formiran-humanitarni-centar-za-pomoc-nagorno-karabahu/> последњи приступ 15. 11. 2020
60. <https://unmik.unmissions.org/united-nations-resolution-1244> последњи приступ 27. 11. 2020.
61. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944> последњи приступ: 27. 11. 2020.
62. https://rtv.rs/sr_lat/politika/godisnjica-kumanovskog-sporazuma-i-rezolucije-1244_1133193.html последњи приступ 27. 11. 2020.
63. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988> последњи приступ 27. 11. 2020.
64. <https://www.danas.rs/drustvo/navrseno-16-godina-od-martovskog-pogroma-na-kosovu-i-metohiji/> последњи приступ 27. 11. 2020.
65. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988> последњи приступ 27. 11. 2020.
66. <http://www.nspm.rs/dokumenti/iz-arhive-nspm-%E2%80%93-sveobuhvatan-predlog-za-resenje-statusa-kosova-ahtisarijev-plan-od-26.-marta-2007.html?alphabet=I> последњи приступ 27. 11. 2020.
67. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20A%20RES63%203.pdf> последњи приступ 27. 11. 2020.
68. Резолуција о основним принципима за политичке разговоре са представницима Привремених институција самоуправе на Косову и Метохији”, Народна скупштина Републике Србије, Београд, „Сл. гласник РС”, бр. 4/2013

69. <http://www.nspm.rs/hronika/danas-integralni-tekst-plana-primene-briselskog-sporazuma.html> последњи приступ 29. 11. 2020.
70. <https://insajder.net/sr/sajt/tema/9388/> последњи приступ 29. 11. 2020.
71. <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/ubistvo-olivera-ivanovica-dve-godine-kasnije-ne-zna-se-ni-ubica-ni-nalogodavac/> последњи приступ 29. 11. 2020.
72. <https://www.danas.rs/politika/uharsen-marko-djuric-na-kosovu/> последњи приступ 29. 11. 2020.
73. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30821548.html> последњи приступ 29. 11. 2020.

ALEKSANDAR GAJIĆ*

Institute for European Studies
Belgrade

NIKOLA RAJIĆ**

Faculty of Law and Business Studies
dr Lazar Vrkić
Novi Sad

Review work

Received: 12.01.2021

Approved: 22.03.2021

Page: 35–60

HOW SIMILAR AND HOW DIFFERENT ARE CONFLICTS OVER NAGORNO KARABAKH AND KOSOVO?***

Summary: The science of international relations considers frozen conflicts to be situations in which, after the end of the war, either a satisfactory peace agreement is not reached or the conflicting parties remained in their own political positions, diametrically opposed in interpreting legal acts that contributed to the cessation of fighting. The Paper takes a comparative analysis of two frozen conflicts: the conflict over Nagorno-Karabakh and Kosovo and Metohija. By giving an overview of the political history of conflicts and disputes over these two territories, the Paper analyzes issues related to the legal status and attempts of international negotiations on the disputed territories, all in order to draw conclusions about the similarities and differences between the two "frozen conflicts" and the prospects for their permanent resolution. The main similarities between Kosovo and Metohija and Nagorno-Karabakh include post-socialist social circumstances, geopolitical position and importance of both regions, religious dimensions of interethnic conflicts, numerous historical and political circumstances, the course of international negotiations, etc. The main differences include the timing of secession, the legal aspect of secession, the role of the great powers, the degree of their support for the conflicting parties, the change of position of some of the great powers, the existence or non-existence of attempts at military reintegration of the secessionist entity, etc.

Keywords: frozen conflict, Kosovo and Metohija, Nagorno-Karabakh, geopolitics, international negotiations, UN, Minsk Group

---

* romero@eunet.rs

** nikola.rajic@flv.edu.rs

*** The work was created within the scientific research activities of the Institute of European Studies in Belgrade, funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia

Contemporary science of international relations considers “frozen conflicts” as situations in which, after the end of the war, either a satisfactory peace agreement is not reached or the conflicting parties remain in their previous political positions, diametrically opposed in interpreting legal acts that have contributed to the cessation of fighting and armistice (Prorokovic 2020). Therefore, not just that the war is not formally over, but the armed conflict can easily flare up again, creating an overall climate of insecurity in the regions where such conflicts have taken place. The term “frozen conflict” was first used to describe interethnic conflicts in the post-Soviet space (conflicts over South Ossetia and Abkhazia in Georgia, Nagorno-Karabakh in Azerbaijan, Transnistria in Moldova, later Russia's annexation of Crimea and the separation of Lugansk from the Ukraine) which has continued to this day, with the transfer of this term and the concept of its interpretation to other disputed, conflicting areas in Asia (as the dispute over Kashmir, relations between the two Koreas, China and Taiwan, etc.) and Europe (cases of separation of Greek and Turkish parts of Cyprus, secession of Kosovo and Metohija from Serbia) (Tisdall 2010).

Recent situation in Nagorno-Karabakh shows that the “frozen conflicts” can easily be “thawed”, similar to the previous armed escalation that took place on April 1, 2016 (Gajić 2016, 21-33). The military conflict began on the morning of September 27, 2020 with a sudden ground attack of Azerbaijani armored formations aided by artillery and drones. This forced Armenian troops to withdraw along positions in the southeast and north of the border that was separating the conflicting parties. After inflicting significant losses on the Azerbaijani armored forces and partial stabilization of the front, the Armenians declared general mobilization and introduced military administration both in their home country and in Karabakh (the “Republic of Artsakh”) itself. Azerbaijani forces continued to attack, primarily from the air with the help of drones, which managed to disable a significant number of Armenian air defenses and achieve certain territorial gains in the first three days of the conflict (mostly in the southern sector of the battlefield). After that, the conflict turned into an exchange of fire between the occupied positions. On the fourth day, a counterattack by Armenian troops followed. Despite the heavy losses inflicted on Armenian military technology by Azerbaijani drones, counterattack led to the return of parts of the strategically important positions for Artsakh forces (Kofman, Nersisyan 2020). After the week since its “thawing” and another, equally unsuccessful Azerbaijani offensive that tried to occupy more important areas held by the Armenians in the north of Karabakh, the conflict in this area, more or less, turned into a series of intermittently bombing of enemy infrastructure with convulsive defense of occupied positions. On the southern, less hilly part of the front, the Azeri continued the attack. They made a territorial breakthrough and, after serious losses and downed drones, stopped the offensive. The first truce achieved by the efforts of the international community followed. It was interrupted on October 19th, when the Azeris continued to penetrate the southern part of the front and took the

places of Jabrail and Fuzuli, as well as the nearby dam and bridge. The clashes then spread north to the Lachin corridor, which connects Nagorno-Karabakh with its home country, Armenia, but Armenian troops in a strong counter-offensive repulsed the attackers from this vital corridor and began their penetration in other directions, primarily in the southeast. Then came the second, short-lived truce (October 26), after which Azerbaijani troops continued to penetrate in the direction of Shusha. By the end of the month they had reached about 5 km near this city. On November 8, Shusha, the second largest city in Karabakh, found itself surrounded, and a day later, on November 9, it fell into the hands of Azeris. With the loss of Shusha, the Armenian side found itself in a difficult situation, so Moscow's proposal to mediate in the negotiations on the cessation of hostilities was accepted. The armistice was concluded on November 10, which ended the conflict by recognizing the current situation on the battlefield with the deployment of Russian peacekeepers along the newly established demarcation line.

The general situation regarding Nagorno-Karabakh, the causes of this interethnic conflict with a tendency to easily turn from a state of “frozenness” into a “thawed”, long-lasting war for territories, raises questions about the fear of how similar this “frozen conflict” is to the dispute about Kosovo and Metohija and the prospects for its solution.

Nagorno-Karabakh and Kosovo and Metohija - history of disputes and conflicts

The Nagorno-Karabakh conflict is one of the contemporary expressions of historical and geopolitical rivalries in the Caucasus and Transcaucasia as a barrier, the border area of the Eurasian Heartland and the Middle Eastern part of Rimland. “The Caucasus is a space where the interests of great powers have clashed for centuries and complex geopolitical games and exhausting wars have been fought between them. In the ancient times – those great powers were the Roman Empire and the Old Persian Empire (Achaemenid state), in the Middle Ages - Byzantium and the New Persian Empire (Sassanid state), the Seljuk Empire and the Arab Caliphate, in the modern age – Turkey, Persia (Safavid state) and (from 18th century) the Russian Empire ... Today, the interests of the super-powers clash there – primarily between the Russian Federation, the United States and first-class factors from the wider region - Turkey and Iran.” (Petrovic, Andjelkovic, Nikolic 2010, 47) For these reasons, autochthonous state creations, among which the Armenian ones have been present for three and a half millennia, have rarely managed to preserve their independence, except in cases of balance of power between the existing great powers in this area. The matter changed very little with the immigration of Turkish Oguz tribes (ancestors of today's Azeris) in the 11th century to the Caucasus, which will be ethnically closer to the Turks but the culturally (Shiite version of Islam) to Persia, so con-

flicts and movement of border between the Ottoman and Safavid empires will “break” over both Armenian and Azeris backs. The Armenians will raise liberation uprisings several times (one best known was under the leadership of David Beck at the beginning of the 18th century). Only at the beginning of the 19th century - with the expansion of the Russian Empire in this area - the whole area was pacified and integrated into a relatively stable state order. Karabakh was annexed to the province of Baku in 1846, where it remained until the end of the Russian Empire, despite contemporary ethnic conflicts between the Azeris and the Armenians that emerged with their national awakening in the early 20th century. During World War I, the Turks (with the support of the Kurds and Azeris) committed genocide against the Armenian population throughout Asia Minor, which left the Armenian population in Karabakh (“Artsakh”) physically isolated from other Armenian territories. During the October Revolution, these territories experienced several occupations (Turkish, Allied) and, in the end, the Bolsheviks conquered the entire area and founded several Soviet federal units on it. At that time Karabakh, inhabited by 94% of Armenians, was assigned to the Azerbaijani Soviet Republic.

During the Soviet era, this poor region began to develop gradually, especially in industry and service. Yet, beneath the surface of tolerable coexistence, the reality of interethnic relations also had its flipside. It began to be obvious in the years before the collapse of the USSR, when Nagorno-Karabakh, as a province with three quarters of the Armenian population, demanded that the Kremlin approve their separation from Azerbaijan (February 20, 1988) and annexation to Armenia. This was the first announcement of interethnic disputes in the “first country of socialism” and it led to mass violence in Azerbaijan (massacres in Sumgait and Baku) against Armenians. When the Kremlin did not meet these demands (it already formed a special commission for Karabakh to resolve ethnic disputes), the deputies in Nagorno-Karabakh, on the eve of the collapse of the USSR, declared their independence from Baku.

Ethnic violence escalated into armed conflict as early as the autumn of 1989, when Armenian armed groups launched attacks on Azerbaijani enclaves in Karabakh (near Shusha), while the federal army, which had been a factor of separation and pacification until then, remained on the sidelines. The Azeri then carried out a total blockade of all traffic routes to the breakaway province and formed their own volunteer militia with the intention of countering the Armenian guerrillas who set out to break through the territorial corridor between Karabakh and Armenia. Since the early 1990’s, fighting has grown into intermittent shelling along the Azerbaijani-Armenian border. After the unsuccessful coup in Moscow on August 28, 1991, Azerbaijan declared its independence from the Soviet Union while the Nagorno-Karabakh Council of Deputies declared its independence from Azerbaijan (on September 2). Armenian troops occupied the Azeri enclaves in the area of Shusha. By the end of the year, Soviet troops had completely withdrawn from the Caucasus, which opened the preconditions for the

escalation of the war. Armenian forces inflicted a series of defeats on the Azerbaijani side in the new clashes, so that the President of Azerbaijan, Mutalibov, was forced by his public to resign. He was replaced by Abdulfaz Elchibey, the leader of the nationalist movement, who intensified the war. The defeats, however, continued: after the fall of the city of Shusha, an Azeri stronghold in Karabakh, the Armenians managed to break through the corridor near Lachin (later also near Kelbajar) and territorially connect the Karabakh area with the “mother republic”. It was the same territory where the Armenians were physically destroyed by the Turkish army and Azeri bashibozuks during the First World War. By October 1993, Armenians had occupied 20% of the total territory of Azerbaijan (all areas where they lived in the majority before the Turkish-Azerbaijani genocide) and proclaimed their republic.”(Gajić 2009, 98) The defeat resonated heavily among the Azeris and led to a new power struggle in Baku, resulting in the return to power of an experienced Soviet-era official, Heydar Aliyev, who initiated a new counter-offensive. It resulted in high war losses and virtually no success. All subsequent offensives failed with the total collapse of the Azerbaijani military structure, so that the truce between Azerbaijan and Armenia, with the mediation of Russia, was concluded in 1994, which froze the conflict.

The outcome of the whole conflict enabled Moscow to maintain its strategic domination in the entire area: Armenia joined the CSTO in May 1992 (at the founding meeting of this Russian-led collective security organization in Tashkent). That is how Armenia (and Nagorno-Karabakh, which was supported by it, but internationally unrecognized), became strategically dependent of Moscow. On the other hand, President Heydar Aliyev (later his successor, Ilham Aliyev), estimated that only through the improvement of relations with Moscow he could bring the necessary peace to start work in the country and ensure its development, after which, on more favorable occasions, he will be able to try to regain control of the breakaway territories. Armenia (the unrecognized Republic of Karabakh is not a negotiating party) has publicly proclaimed its readiness to make certain territorial concessions to Azerbaijan on the condition that the core of another Armenian state gains full independence.

The area of Kosovo and Metohija is the object of an interethnic dispute between Serbs and Albanians for generations. Inhabited by the Slavic population since the collapse of the Roman Empire in the early Middle Ages, Kosovo has been the central area of the Serbian medieval state since the 12th century (Luković 2000, 28). Albanians, whose numbers were then negligible (placed mostly in the southwestern part of Metohija), however, consider themselves descendants of the pre-Slavic, Illyrian population that inhabited the Balkans in ancient times, before the Roman conquests, although this opinion is difficult to defend in relation to existing anthropological, archaeological and linguistic knowledge of modern science.

After the disintegration of the Nemanjić's (Serbs most famous medieval dynasty) state and the rapid expansion of the Turks into the Balkans (especially

after the epic battle of Kosovo in 1389), the remaining Serbian principalities first became vassals, and then were completely “swallowed” by the Ottoman Empire. During this period, a maximum of 5% of Albanians lived in Kosovo. However, during the centuries of Turkish rule, the ethnic composition of this area gradually began to change: wars and migrations affected the departure of the Serb population from Kosovo and Metohija, while the Albanian population, from the mountains of northern Albania, immigrated to this area. This “conquest of space” took place under the full auspices of the Ottoman authorities. Only in the second half of the 19th century (some believe only at the beginning of the 20th century) the number of Albanians exceeded the number of Serbs in Kosovo and Metohija. (Samardžić 1990, 144)

With the liberation of the territory of “Old Serbia” (Kosovo and Metohija and Macedonia) by the Serbian army in the First Balkan War (1912), these areas with a relatively new non-Serb ethnic majority again became part of the independent Serbian state. After the suppression of several armed uprisings, the pacification of the Albanian population in the area of Kosovo and Metohija followed, but coexistence was difficult during the existence of the first Yugoslavia. The Albanians were waiting for the first favorable moment to break away from the Serbian government: they welcomed it with the attack of Hitler's Reich on Yugoslavia and its destruction. Then, the puppet fascist “Greater Albania” was created under Mussolini's and Hiller's patronage, where, during 1941 and 1943/44, severe massacres were carried out against the Serbian population as well as their mass expulsion. “As a result of an agreement between the Kosovo Albanian Xhafer Deva and the German intelligence service (Abwehr), the “Second Prizren League” was established in September 1943. Then the Albanians started a real religious war against the Slavs.” (Savich 2013) The anti-Serbian terror lasted until March 1944, when it began to subside, which was connected with the strengthening of partisan activities under the command of Josip Broz Tito (Strugar 1962, 320-321). With the victory of the communist partisan forces, Kosovo and Metohija became an autonomous province in the Serbian federal unit of socialist Yugoslavia. However, peace came to this area only after the partisan forces suppressed another Albanian uprising between November 1944 and February 1945 (the “Drenica uprising”).

The Albanian majority in Kosovo and Metohija has received all the rights that can belong to a national community in a country that is not its home country. Despite this, Albanians organized series of political protests against the current state of affairs, mostly demanding the status of a republic within the former Yugoslavia (1968, 1981, 1989). Demonstrations in 1981 led to the imposition of a state of emergency and the deployment of federal troops to quell protests (Kola 2003, 333). Despite partial pacification, pressure to expell the remaining non-Albanians continued during the 1980`s. Dissatisfaction with the status of the provinces and the impossibility of Serbia to have any authority over them in the 1974 constitutional system (especially due to the expulsion of Serbs and Monte-

negrins from Kosovo and Metohija) which indisposed Serbia in relation to other members of the Yugoslav federation, led to “event of the people” (1988-1989) and the meteoric rise of Slobodan Milošević to power in Serbia. Milošević intended to reintegrate the provinces into a single legal order, narrow some of their para-state competencies, and prevent the domination (often - repression) of the Albanian majority over Serbs in Kosovo. When Serbia succeeds in reintegrating the provinces within its own legal and political order (1989), Albanians launch new protests without acknowledging the newly established situation. Very quickly, they went a step further: first, they boycotted the institutions of the state of Serbia and, then, declared the illegal “Republic of Kosovo”, pursuing a policy of passive resistance in the years of disintegration of Yugoslavia and civil wars that followed in the surrounding Yugoslav republics (1991-1995). The undisputed Albanian leader who led the policy of passive resistance was Ibrahim Rugova.

During these years, there is a *de facto* parallelism of power in the area of Kosovo and Metohija: on the one hand, there are official Serbian institutions that Albanians mostly boycott, and next to them, tacitly tolerated, illegal Albanian parallel institutions. Attempts to normalize things, such as returning Albanian students to the official school system, barely began to bear fruit (1996-97), when a new crisis began: first a series of student protests, and, then, the birth of paramilitary terrorist groups with separatist intentions which spread death throughout the southern Serbian province. On February 28, 1998, these groups formally grew into the KLA (“Kosovo Liberation Army”) which began an armed uprising against the Serbian authorities (Guskova 2001, 660). By the summer of 1998 the KLA had managed to bring about 40% of the province's territory under its control, mostly Albanian villages and smaller towns, while keeping larger settlements under partial blockade and terrorizing those going by road.

The Serbian state is trying to quell the armed rebellion with strong anti-terrorist measures: but, after the operation in Drenica in which the local KLA leader Adem Jashari was eliminated, the situation in Kosovo is first internationalized in the media and, then, politically. This becomes obvious in the change of the attitude of the USA towards the KLA (until then, it was officially perceived in the West as a terrorist organization), which received the treatment of the insurgent movement and the warring party, as well as in the increased pressure on Belgrade. During the spring and summer of 1998, the counter-offensive of the Serbian armed forces broke down one by one on the KLA strongholds (unblocking Oraševac, Lapušnik, Mališevo, Drenica, Klina, etc). The United States is trying to win a majority in the UN Security Council for the adoption of a resolution that will approve the use of military force against the Federal Republic of Yugoslavia, but it encounters strong opposition from both Russia and China. Therefore, on September 23, UN Resolution 1199 was adopted, which only calls on the conflicting parties to end the fighting (Guskova 2001, 661-665). The Americans continue with unilateral pressures, threatening with air strikes, so

Milošević accepts an agreement with Holbrooke (October 13, 1998) which envisages the cessation of the Serbian offensive, the withdrawal of armed formations from Kosovo and Metohija and the deployment of OSCE and NATO missions throughout Kosovo and Metohija who will monitor the established truce. The start of the negotiation process, which should lead to a peaceful political solution of the existing interethnic problems, has also been agreed. This agreement not only saves the KLA from military defeat (which was increasingly certain in the early autumn of 1998), but also gives it the opportunity to recover, regroup and, gradually, resume some of its activities. When this began to frequently happen in early 1999, Serb forces again tried to suppress KLA attacks, but their intervention only became an occasion for media satanization (the “Račak massacre”) which was pretext for a foreign military intervention. The offered negotiations in Rambouillet (06.02.-22.03.1999) between the Serbs and Albanians were set by the West so that Serbia cannot accept them (for instance, annex of agreement provided deployment of NATO forces in the whole of Serbia, not only Kosovo and Metohija), which should serve as an alibi for the NATO aggression on FR Yugoslavia.

After the failure of the negotiations, NATO will launch airstrikes on the FRY on March 24, expecting that the Serbian side will give in after a few days due to the disparity between its and NATO forces (technically the power ratio was 600: 1, and in economic power 990: 1 in benefit of the NATO pact). The conflict, however, will last for a 78 days. NATO air force will drop 12 million pounds of bombs on the territory of Kosovo and Metohija and many more on other parts of the FR Yugoslavia. As Serbian troops dug well, disguised themselves and maneuvered cleverly, the effect of the bombing was minor. A total of 270 soldiers (174 in Kosovo) and about 2,500 civilians were killed, while 19 tanks, 10 transporters and a small number of artillery weapons were destroyed. Because of that, NATO expanded the range of military and civilian targets (mostly - road infrastructure and industrial complexes in Serbia) (Nardulli 2002, 45), causing great damage: 1,900 military facilities, 25,000 houses, 470 kilometers of roads, 590 kilometers of railway, 14 airports, 19 hospitals, 44 bridges, television buildings, two oil refineries were hit etc. The total estimated damage was around 100 billion dollars at the time (Smiljanić 2009, 73-74). Simultaneously with the air war, a ground battle was fought in Kosovo and Metohija between Serbian forces and the KLA aided by the Albanian regular army, NATO instructors, mercenaries and international terrorists. In all the clashes in the period of 1998-1999 in Kosovo and Metohija, Serbian troops (military and police) had 737 dead, while the opposing forces had many times greater losses (it is estimated that in Kosovo and Metohija in 1999 there were 15,000 KLA guerrillas, 25,000 KLA in Albania, 8-10 thousand KLA in Macedonia, 5-8 000 regular Albanian soldiers and about 5000 mercenaries, international terrorists and Western special forces (group “Hawk”), which were logistically assisted by 57 000 NATO soldiers deployed in the surrounding countries - Albania, Macedonia and

BiH (Delić 2011, 330-331). The combination of air and ground fightings, disorder and looting, forced a large part of the population of Kosovo and Metohija, mostly of Albanian origin, into exile in the surrounding countries. This served as a basis for NATO propaganda to legitimize its attacks for humanitarian reasons - to prevent ethnic cleansing of Albanians from Kosovo and Metohija. The war, mediated by Russia (the “Chernomyrdin-Ahtisaari mission”), ended on June 10, 1999, with the signing of a military-technical agreement in Kumanovo. The agreement committed the Serbian side to withdraw all the army and police forces from Kosovo and Metohija, while Resolution 1244 provided for the deployment of UN units (mostly, members of NATO countries) to the area of the southern Serbian province as a UN protectorate. On June 12, Russian units from SFOR (in Bosnia and Hercegovina) quickly deployed to the north of Kosovo and Metohija and, to NATO's surprise, captured Slatina Airport. After several days of tensions, an agreement was reached between the West and the Russian side that their peacekeepers can be depoloyed in Kosovo and Metohija in parallel with KFOR units, albeit without their own control sector (Gajić 2019, 285). With the entry of KFOR, begins a mass return of Albanians from exile, as well as the entry of KLA units into cities throughout Kosovo and Metohija. They were taking revenge on the Serb civilian population or pushing it into ghettos, enclaves, except in the north of Kosovo and Metohija (north of the river Ibar) where local Serbs are self-organizing and thwarting the establishment of Albanian rule in this area. All in all, with the signed agreements and UN resolutions, Serbia *de facto* lost control over Kosovo and Metohija, but retained its legal juristiction both over the areas held by Serbs in the nort and in the rest of Kosovo and Metohija where Albanians established their own rule.

Nagorno-Karabakh – the legal status and dialogue for conflict resolution

During the 1988-1994 war for Nagorno-Karabakh, in which about 25,000 soldiers and civilians were killed and more than a million people (HRW 1994) were displaced, the international community saw the need to take initiative and action to resolve a conflict of such serious proportions. For that purpose, at the OSCE meeting in 1992, it was requested that a conference be convened in Minsk (Belarus) on the Nagorno-Karabakh conflict, which would be a forum for negotiations and a path to a peaceful settlement of the conflict (OSCE Minsk Group). It was followed by resolutions passed by the UN Security Council, so, chronologically, the Resolution 882 of April 30, 1993 was passed, in which the UNSC expresses serious concern over the collapse of relations between the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, which poses a threat to peace and security in the region, as well as the escalation of the use of armed force, the displacement of persons from the region, especially in the Kalbajar District, as well as the expressed support for finding a peace solution through cooperation with

the Minsk Group within the OSCE (UNSC, S/RES/822). That resolution was followed in the same year (1993) by Resolution 853 of 29 July (UNSC, S/RES/853), Resolution 874 of 14 October (UNSC, S/RES/874) and Resolution 884 of 12 November 1993 (UNSC, S/RES,884), which reaffirmed the views expressed in previous resolutions and reiterated the need to cooperate and find solutions through the Minsk Group.

The main objectives of the Minsk Group were stated as, first of all, creating the right platform for conflict resolution between the two sides, finding an agreement that would allow the termination of the armed conflict and, ultimately, promoting the peace process with the deployment of international peacekeepers in the area (OSCE Minsk Group). Azerbaijan and Armenia eventually agreed to end the conflict on the basis of the Bishkek Agreement of May 5, 1994 (Ceasefire Agreement Signed in Bishkek 1994), but the Minsk Group, as such, despite the agreement, failed to ensure a true and lasting peace in the region. Truth be told, it cannot be said that there were no attempts - during that period, the Minsk Group activists formed no less than three separate peace agreements and organized several meetings between the Azerbaijan and Armenian presidents (Green 2002). The agreement on the cessation of the conflict had one (un)planned consequence, and that is a drastic reduction of the degree of urgency for an amicable settlement of the Nagorno-Karabakh issue once and for all (Caspersen 2013, 930). An important function of the Minsk Group peace process is to monitor the ceasefire along the conflict line, but this function is extremely limited, primarily by the fact that representatives who perform this function must announce their presence a few days in advance if they wish to visit that line. In essence, this means that the presence of Minsk Group representatives is not primarily intended to maintain a ceasefire, but rather to provide a channel of communication between the Armenian and Azerbaijan military representatives, which certainly is an important function, but should not be equated with a real conflict prevention mechanism (de Waal 2010, 4). During the Lisbon Summit in 1996, the Minsk Group proposed three principles that should form the basis for resolving the conflict: 1. respect for the territorial integrity of Armenia and Azerbaijan, 2. that the legal status of Nagorno-Karabakh will be based on self-determination that would give the highest degree of self-government to Nagorno-Karabakh and 3. guaranteed security for Nagorno-Karabakh and the entire population, including mutual obligations to ensure full compliance with this agreement (OSCE - Azerbaijan relations). These recommendations were supported by 53 OSCE participating states, but Armenia vetoed the resolution, arguing that the mandate of the Minsk Group does not cover the right to negotiate the conflict between the two sides, only to act as a mediator (Zourabian 2006, 257). This can be underpinned by the statement of the former "Minister of Foreign Affairs" in Stepanakert, Naira Melkumian, that "history has given Armenia little territory" and because of that "they are not in a position to give concessions that would endanger Armenia and Nagorno-Karabakh" (Lynch 2007, 488).

Shortly afterwards, the composition of the Minsk Group transformed so now it had representatives from the United States, Russia and France; change in the co-chair made the Minsk Group a far more influential and effective mediator and, also, the mandate now included the possibility of negotiating the deal. On the May 31 and June 1, 1997, the Minsk Group presented a “package” and “phased” settlement plans in Yerevan, Stepanakert and Baku (Gasparyan 2019, 3). The “package” plan had the idea of resolving the entire conflict within one settlement. The idea was to maintain the territorial integrity of Azerbaijan, so that Karabakh would be given a wide range of privileges that would effectively provide full sovereignty over its internal affairs. This idea was known by the formula “*de iure* part of Azerbaijan, *de facto* independence”. Nagorno-Karabakh would be a state and a territorial formation within the borders of Azerbaijan and would have its own flag, coat of arms, anthem, its own legislative, executive and judicial government, the right to maintain direct relations with other states and international organizations, its own police formation and so on. Likewise, the Constitution and laws of Nagorno-Karabakh would, in the territory of Karabakh, have supremacy over the legislation of Azerbaijan. Domestic armed formations will have supremacy over the armed and police forces of Azerbaijan, which should not enter the territory of Nagorno-Karabakh without prior approval (Zourabian 2006, 258). The “step-by-step”, phased, planned type of settlement had a different idea. It meant the withdrawal of Nagorno-Karabakh forces from six areas of Azerbaijan, with the exception of Nagorno-Karabakh and the Lachin region, thus connecting them with Armenia and under the military control of Nagorno-Karabakh. A further step would be the creation of a buffer zone where international peacekeepers would be deployed along the Nagorno-Karabakh border and the northern and southern borders of the Lachin region, as well as the creation of a separation zone which would be permanently demilitarized and where security would be monitored by international peacekeepers. The issues of the final status of Nagorno-Karabakh, the Lachin corridor, as well as the issue of the return of displaced persons to the territories of Shusha and Shahumyan would be left for some later negotiations (Zourabian 2006, 259).

The “package” plan was rejected both by Nagorno-Karabakh and Azerbaijan, and Armenia decided on a phased, “step-by-step” settlement plan (Gasparyan 2019, 3). On November 4, 1997, then President of Armenia, Levon Ter-Petrosyan, published the article “War or Peace? It is time for forethought” (1news.az 2018) in which he indicates the necessity of finding a compromise, and how the opposition should not deceive the people with stories that there is an alternative to compromise, because the alternative to compromise is, in fact - war. Ter-Petrosyan also points out that Armenia and Nagorno-Karabakh will turn the entire international community against themselves, that they have no allies regarding the independence of Nagorno-Karabakh, and that they can put themselves in a position of excessive dependence on Russian aid (The Jamestown Foundation 1997). He further points out that refusing a compromise and

pursuing a strategy of maximalism is the fastest way to the complete destruction of Karabakh and the worsening of the situation in Armenia (Gasparyan 2019, 3). However, this “step-by-step”, phased, type of settlement was rejected by Nagorno-Karabakh, citing insufficient security guarantees, and Ter-Petrosyan’s commitment to the plan led to a political crisis in Armenia. It resulted in Ter-Petrosyan's resignation in February 1998, while Robert Kocharyan, the former leader of Nagorno-Karabakh, became head of state. Kocharyan changed the approach advocated by former President Ter-Petrosyan (that Armenia has no jurisdiction in the conflict, and that it is a conflict exclusively between Nagorno-Karabakh and Azerbaijan), posing to represent the interests of both Armenia and Nagorno-Karabakh. The following were singled out as three necessary principles: 1. Prohibition of vertical connection between Azerbaijan and Nagorno-Karabakh, so that Nagorno-Karabakh cannot be subordinated to Azerbaijan; 2. security guarantees for the people of Nagorno-Karabakh; and 3. maintaining control over the land connection with Armenia (Zourabian 2006, 259). The next proposal made by the Minsk Group was the 1998 proposal called the “Common State” plan, and the main feature was to define relations so that Nagorno-Karabakh is a state entity in the form of a Republic, which would form a common state with Azerbaijan within an internationally recognized border. However, in this plan, Nagorno-Karabakh would not have nearly the same rights as in the original “package” plan, such as its own forces. It is also interesting that this plan does not regulate the issue of the Lachin region (The Minsk Group proposal “common state deal” 1998).

Considering that none of the previous proposals was fruitful, in 2004 the so-called The Prague process was initiated, which, basically, served to provide a line for more frequent and direct meetings between Armenian and Azerbaijani officials. The essence of the negotiations themselves was secret, but there were still indications of discussion about finesses. Azerbaijan believed that the conflict should be resolved step by step, so that Armenian troops withdraw from the area outside Nagorno-Karabakh, that would allow for refugees to return home, which would, in return, allow the establishment of bilateral relations with Armenia and work on economic development of Nagorno-Karabakh. The final status of the region should be resolved sometime in the future, in conditions of trust and cooperation, without any mutual hostility (Mehtiyev 2005, 15). The idea was that some kind of agreement should be reached, if not about the final status then at least about the mechanism by which the status would be resolved in the future. As a key mechanism for resolving the status on the principles of “step-by-step” plan, the idea of a referendum appeared, which suited both sides due to the possibility of framing the principles of agreement in the desired way to population of both countries. Armenia insisted that such a referendum would mean the right to self-determination that would precede the independence of Nagorno-Karabakh, while Azerbaijan insisted that independence could not be the outcome of a referendum and self-determination, but that any change of borders would depend on the state referendum of the Azerbaijani people (Zourabian 2006, 262).

At the beginning of 2005, on January 25, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted Resolution 1416 which states that a significant part of the territory of Azerbaijan is under Armenian occupation, as well as that separatist forces control the Nagorno-Karabakh region (PACE, Doc. 10364). It is further stated that Armenia is violating its obligations as a member of the Council of Europe, considering that the occupation of a foreign territory represents a serious violation of those obligations. The Council of Europe has called the self-proclaimed authorities in Nagorno-Karabakh to refrain from calling the elections, with the reminder that because of the war in Nagorno-Karabakh more than a million people have been forced to leave their homes (Lazić, Jelisavac Trošić, Jazić 2011, 586) with a reference on its recommendation 1570 from 2002 which explains the situation of displaced persons (PACE, Doc. 9480). Due to a hard-to-reach compromise, the OSCE Minsk Group failed to break the deadlock in negotiations between Armenia and Azerbaijan until 2006. (Gajić 2006, 27)

In 2007, the OSCE Minsk Group presented to both sides a preliminary version of the basic principles for the conflict resolution of Nagorno-Karabakh, noting that the basic principles represent a compromise based on the provisions of the Helsinki Final Act on non-use of force, territorial integrity, equal rights and self-determination of the people (Lazić, Jelisavac Trošić, Jazić 2011, 588). According to the so-called “Madrid principles” the six elements of conflict resolution include: 1. the return of the territories around Nagorno-Karabakh under Azerbaijani control; 2. determining the temporary status of Nagorno-Karabakh while providing security and self-management guarantees; 3. a corridor that would connect Armenia with Nagorno-Karabakh; 4. determining the future final status of Nagorno-Karabakh through a legally binding expression of will; 5. the right of all internally displaced persons (IDPs) and refugees to return; and 6. international security guarantees that would include a peacekeeping operation (Kocharyan 2016, 16). However, it is to be assumed that there will be no territorial change of Azerbaijan or international recognition of the “Republic of Nagorno-Karabakh”, unless Azerbaijan decides to relinquish its rights to Nagorno-Karabakh. Also, regardless of Armenia's support for the people of Nagorno-Karabakh, Armenia has given up the example of the so-called “Republic of Kosovo” as a precedent for gaining the independence of Nagorno-Karabakh (Fabry 2012, 670).

Russia has also independently organized trilateral summits in which the representatives of Azerbaijan and Armenia participated. The first such summit was organized on November 2, 2008 in Moscow, and on that occasion, a declaration was signed by which both sides confirmed that they would respect the general principles of international law when resolving the Nagorno-Karabakh issue (Lazić, Jelisavac Trošić, Jazić 2011, 589). The declaration itself states that all parties will work on the Nagorno-Karabakh issue through a direct dialogue between Armenia and Azerbaijan under the auspices of the Minsk Group, so that it will strive to improve the situation in the South Caucasus and establish stability and security in the region through political conflict resolution. The declara-

tion further emphasizes the importance of Minsk Group's mediation efforts, so that the peace agreement should be accompanied by legally binding guarantees. It confirms that the presidents of Armenia and Azerbaijan will continue to work on finding a solution, and, finally, it emphasizes the importance of encouraging favorable conditions for implementing measures and trust building in the context of conflict resolution efforts (The President Of The Republic Of Armenia 2008). In essence, the "Moscow Declaration" did not bring anything revolutionary in terms of the peace process. It is more symbolic gesture, in a way that, for Russia, it is a good PR move through which it can present itself to the rest of the world as a peacemaker and not an aggressor that is trying to resolve the South Caucasus conflicts (Ismailzade 2008, 3).

After the revival of the conflict on September 27, 2020 and the war that lasted for six weeks, on November 10, 2020, an agreement led by Russia was reached, so that the leaders of Russia, Armenia and Azerbaijan signed a joint statement on ending the war in Nagorno-Karabakh. The agreement should be interpreted as the victory of Azerbaijan, better put, as the defeat of the Armenians (BBC 2020). The characteristics of the agreement are such that both sides will remain in their current positions with the exchange of prisoners of war and all transport nodes will be unblocked. In Karabakh, along the contact line and along the corridor, Russian forces will be deployed - a total of 1960 people, who will be deployed in parallel with the withdrawal of the Armenian army. The Russian contingent will remain in Nagorno-Karabakh for the next five years with automatic renewal of mission if neither side requests their withdrawal within six months before the deadline, and a Russian-Turkish joint ceasefire control center will be formed (Sputnik Serbia 2020). Armenia will return the districts of Kalbajar and Lachin to Azerbaijan, while the Lachin corridor will remain in the hands of Armenians in order to ensure the connection between Armenia and Nagorno-Karabakh. Armenia also must return Agdam and the part of the Qazakh district it currently holds by November 20, 2020. A plan will be developed for the construction of a new road along the Lachin corridor which will provide a connection between Stepanakert and Armenia, and a Russian contingent will be deployed on it, while Azerbaijan will guarantee the safety of transportation in the Lachin corridor to all civilians. All economic and traffic connections will be unblocked. Armenia will provide traffic connections between the western parts of Azerbaijan and the Nakhchivan Autonomous Republic, and the control will be performed by Russian troops. By agreement, new roads will be built between the western parts of Azerbaijan and the Nakhchivan Autonomous Republic. Refugees will return to their homes in Nagorno-Karabakh, which will be controlled by the UN High Representative for Refugees (Sputnik Serbia 2020). Russian President Vladimir Putin signed a decree establishing a humanitarian center for Nagorno-Karabakh to rebuild civilian infrastructure in the region, providing assistance to residents and the return of refugees, with an appeal to continue cooperation with the Minsk Group (Sputnik Serbia 2020).

Kosovo and Metohija – the legal status and dialogue for conflict resolution

The day after the signing of the Kumanovo Agreement on June 9, 1999 and after the end of the NATO bombing of FR Yugoslavia, the UN Security Council adopted Resolution 1244 (UNSC, S/RES/1244) on June 10, 1999, in which the main goals are the placement of Kosovo and Metohija under the provisional administration of the UN (UNMIK); then, the formation of a NATO-led authorized peacekeeping force (KFOR), preserving international peace, security and ensuring the free return of refugees and displaced persons to their homes; Serbia is given the opportunity to return its institutions when the conditions are right (RS Government for Kosovo and Metohija, UN Security Council Resolution 1244). In essence, Resolution 1244 is the international legal basis for resolving the Kosovo issue. Serbia, like many other UN member states, emphasizes that Resolution 1244 remains legally binding for all parties (RTV 2020).

The arrival of international forces and institutions of international administration on June 10, 1999 did not solve the problem in Kosmet, so, from then until 2004, the remaining Kosovo Serbs and other people in Kosovo and Metohija who did not support extremist-separatist aspirations were forcibly evicted from their homes and their land. The cultural heritage was destroyed, churches and monasteries were set on fire; in a word, everything that represented the cultural and historical heritage of Serbian society that had been cultivated for centuries, was devastated (RS Government for Kosovo and Metohija, March 2004 pogrom). In that period, about 117 Serbian cultural goods were destroyed, mostly churches and monasteries, which went almost unnoticed in the world, except for criticism from Serbia, Greece and Russia (Bataković 2008, 266). Also, the buildings of Serbian secular architecture were systematically demolished and removed, especially the manorial castles, towns, fortifications and fortresses that date back to the Middle Ages (Stepić 2005, 189). The culmination of such violence and ethnic cleansing by Albanian extremists occurred in the so-called “The March pogrom”, an event that took place from March 17 to March 19, 2004, for which the Kosovo media, as a justification, cite the accident in which three Albanian boys drowned in the Ibar, in the village of Čabra in Ibarski Kolašin (Danas 2020).

“The March pogrom” claimed dozens of lives, wounded hundreds, expelled more than 4,000 Serbs and other non-Albanians, set fire to more than 800 of their homes and destroyed or severely damaged 35 Orthodox churches and cultural monuments (RS Government for Kosovo and Metohija, March 2004 pogrom). The violence that took place showed that the existing provincial institutions, as well as the institutions of international administration, did not fulfill their task determined by Resolution 1244, since they did not enable the real functioning and existence of a multicultural society in the southern Serbian province. Following the riots of March 2004, the SC UN Contact Group, made up of the United Kingdom, France, Germany, Italy, Russia and the United States, be-

gan to disagree on what to do next, believing that just waiting for Kosovo to meet “pre-status” standards would not be suffice because Kosovo Albanians were increasingly impatient with the delays in progress towards independence that they expected as a result of the NATO intervention. During that period, the UN Secretary General also asked former Finnish President Martti Ahtisaari to lead the process through which an agreement on the status of Kosovo would be reached (Gallucci 2001, 4). The “result” of all this was the plan of the Finnish diplomat and UN special envoy Martti Ahtisaari from 2007, which envisaged Kosovo as a multiethnic society in which the exercise of power would be based on equality of all citizens, in which broad autonomy is envisaged for Serbian municipalities with full authority of Priština (NSPM 2018). Although the UN Security Council, after the Russian veto, rejected the plan, Martti Ahtisaari clearly alluded to two things with his proposal: first - that there is no return to Serbia for Kosovo, and second - that the stability of Southeast Europe can be achieved only if there is a clear perspective in a democratic framework and that if the international community decides to follow the plan, it must act authoritatively and decisively, not refraining from reacting in case of discrimination or disrespecting the principle of Kosovo being a multiethnic society (Schmidt 2007). Among other things, the plan called for the formation of six new or expanded Serb municipalities in Kosovo as well as expanded municipal competencies, then the formation of forty-five protection zones around the most important churches, monasteries and historical monuments, as well as an international civilian representative and an international military presence. Then head of the Coordination Center for Kosovo and Metohija, Nebojsa Čović, assessed that plan as a “smokescreen”, which hid the *de facto* formation of the constitution of the so-called Republic of Kosovo, namely that was a prelude to independence (Ljubisavljević, Bekić 2020).

On February 17, 2008, the Assembly of Kosovo adopted the Declaration of Independence. State Department spokesman Sean McCormack said the United States “took note” of the decision, while Russia strongly condemned the decision (Kosovo Chronology 1974-2017, 49). That there are interests of the great powers in the case of Kosovo can be concluded even from the fact that a large number of Kosovo houses, in addition to the Albanian, have the American flag. Just before the self-proclamation of Kosovo's independence, the United States funded a competition that resulted in the design of the yellow and blue flag of Kosovo (Taylor 2008, 278). On February 26, at an extraordinary session of the Government of Serbia, a decision was made to oppose the unilateral declaration of independence of Kosovo by all legal and diplomatic means (Kosovo Chronology 1974-2017, 50). It resulted in the adoption of UN General Assembly Resolution 63/3 of October 8, 2008, requesting the International Court of Justice to give its position on the declaration of independence, i.e. whether it was in accordance with international law (UNGA, A/RES/63/3). Advisory The ICJ opinion of 22 July 2010. assessed that it was not contrary to international law,

Resolution 1244, nor to the provisional constitutional framework in Kosovo, which was, of course, contrary to what Belgrade expected (Milošević 2010). In his paper, Dejan Mirović states his position on a number of justifying theories (“legal acrobatics”, as Branko Rakić calls them) which served as the “legal basis” for the recognition of Kosovo. He takes as an example the statement of ICJ Permanent Judge James Crawford, who argued that the proclamation of Kosovo was in accordance with international law, which reads: “If international law does not give any right to unilateral secession outside the colonial context, in my opinion it does not - then the only way in which an entity can unilaterally secede from the application of the traditional means of winning the war for independence - as Bangladesh did in 1970-71, with the help of India ... ”(Mirović 2014, 997). After the unilateral declaration of independence there was a three-year break in the dialogue between Belgrade and Priština, and on September 9, 2010 the UN General Assembly adopted a resolution on the development of dialogue between the two sides through discussion on a number of issues, which will affect their EU accession (Cvetković 2010).

However, it was not until March 8, 2011, at the insistence of the EU (and with the support of the United States) that a dialogue on technical issues began, whose goal was to improve the status of citizens in Kosovo. The first four rounds did not result in concrete agreements, rather the principles of the dialogue. In the fifth round, agreements on freedom of movement and registry books were reached, in the sixth round of negotiations, agreements on customs stamps and cadastre were reached, and in the seventh round, an agreement on the recognition of university diplomas was agreed. In the next round, an agreement was reached on integrated border management/administrative lines, and in the round after that, an agreement was reached that Kosovo will participate in all forms of regional cooperation. The technical dialogue was one of a great success, and with the mediation of the EU, contributed to the elimination of numerous administrative and procedural problems, which burdened the citizens on a daily basis on both sides of the administrative line. The dialogue managed to provide full freedom of movement of persons and goods, and also the possibility for the realization of basic rights related to the personal status of citizens and their property (Đukanović 2013, 366-372). After the elections in Serbia that were held in 2012, on October 19 of the same year, negotiations on normalization through the EU continued with the transition from technical to political issues, so that an agreement on the appointment of a Liaison Officer, whose main task will be to resolve certain outstanding issues during the implementation of the agreements reached between Belgrade and Priština (Kosovo Chronology 1974-2017, 57), was reached in the second round of political dialogue.

In late 2012 and early 2013, Serbia took a significant foreign policy initiative related to the formation of the Union of Serb Municipalities in Kosovo. It was one of the main starting points for continuing the dialogue with Priština and which resulted in the adoption of the “Resolution on Basic Principles for Politi-

cal Talks Provisional Institutions of Self-Government in Kosovo and Metohija” on January 13, 2013 by the National Assembly of the Republic of Serbia (National Assembly Resolution 2013). A series of negotiations followed. The result of the ninth round of negotiations, held on April 13, 2013 in Brussels, was the achievement of the “First Agreement on Principles Governing the Normalization of Relations” or the “Brussels Agreement”, signed with the intention of “normalizing” relations between Belgrade and Priština which foresaw the formation of the Union of Serb-majority municipalities. This Union, in addition to the four municipalities in the north, would include certain municipalities inhabited by Serbs in the central parts of Kosovo (Đukanović 2013, 373). The Brussels dialogue has served as a useful tool for breaking the *status quo*, especially in northern Kosovo, and is a major driver of the normalization process, and it provides mechanisms such as several informal bilateral activities, including mutual visits between Serbs and Kosovo officials, as well as informal activities between members of parliament and civil society. The main goals of the agreement were to dismantle the institutions of the Serbian system in Kosovo and Metohija and to integrate employees into the institutions of the Kosovo system, as well as to offer a certain level of self-government to Kosovo Serbs through the formation of a Community for ten Serb-majority municipalities. In addition to the establishment of the Community, the agreement envisages the integration of members of the Serbian security structures into the Kosovo Police and the integration of the judiciary into the legal framework of Kosovo as well as the organization of elections in four municipalities in the north; then, provisions related to telecommunications (providing the code number of Kosovo) and energetics, as well as a rather abstract commitment which states that Belgrade and Priština will not block or encourage others to block the other side's progress on their path to the EU (Gashi, Novaković 2017, 4-6). The legal nature and content of the Agreement proved to be legally disputable, and one of the objections and criticisms against the Agreement referred to the interpretation of whether Serbia recognized the independence of Kosovo by signing it. It should be said immediately that the Brussels Agreement is not an international agreement, however, regarding its legal nature, it should be said that “the legal nature of an act does not stand in the direct connotation of the legal consequences it produces.” Even if it was determined that the Brussels Agreement is an international agreement by its legal nature, that would not mean the fact that it recognized Kosovo and Metohija. Because, an international agreement can also be concluded by temporary, fragmented subjects of international law, protectorates, insurgents as warring parties - in the scope of subjectivity and in the matter of international law in relation to the capacity of subjectivity they possess” (Šurlan 2015, 301).

In any case, before both sides can start a new negotiation process, they must fully comply with the provisions of the Brussels agreement, which implies that Priština must establish the Union of Serbian Municipalities and that Belgrade must implement the energy agreement (Gashi, Novaković 2017, 8). The

adoption of the Plan for the Implementation of the Brussels Agreement, signed on June 16, 2013 is of a huge significance, which envisages the gradual implementation of the agreement and deadlines for both parties to take certain agreed measures and legislative procedure required for the complete implementation of the agreement (NSPM 2013). However, during the implementation of the agreement, problems related to the status issue of Kosovo surfaced, i.e. the authorities in Belgrade insisted on its “status neutrality” in the implementation of the Brussels Agreement, while in Priština saw the agreement as an opportunity to establish full government and sovereignty in northern Kosovo (Đukanović 2013, 378). Little has been done since 2015 and the dialogue has largely stalled, aided by a series of events and conflicts that have contributed to the collapse of relations, such as the train with the message “Kosovo is Serbia” which departed from Belgrade for Kosovska Mitrovica on January 14, 2017, that was stopped in Raška due to the danger of leading to serious incidents (Insider 2018); then, the murder of Oliver Ivanović on January 16, 2018 in the northern part of Kosovska Mitrovica (Danas 2020), as well as the arrest and expulsion of Marko Đurić, director of the Office for Kosovo and Metohija, from Kosovo on March 26, 2018 (Danas 2020). At the end of August 2018, in Alpbach, Austria, Aleksandar Vučić and Hashim Thaçi met and broached the idea of “border correction”, which could be a step forward towards improving relations. Although they did not specify what the correction would be, it can be assumed that the two leaders had in mind the surrender of northern Kosovo with a Serb majority to Belgrade, while Kosovo could get districts with a majority Albanian population in the Preševo Valley. Hashim Thaçi’s statement that Kosovo is determined to reach a binding legal agreement with Serbia and that the time is right for that, speaks volumes about the seriousness of the intention. Austria and the United States, as well as senior EU official Federica Mogherini showed openness towards the idea (Gray and Heath 2018). A significant obstacle in the dialogue was the introduction of a 100% tax by Kosovo on products from Serbia, which resulted in a statement by Aleksandar Vučić that there will be no further dialogue until Kosovo abolishes this levy (Russell 2019, 3). After more than 20 months and the abolition of 100% tax on products from Serbia on July 16, 2020, the dialogue for normalization of relations continued in Brussels. Miroslav Lajčák was appointed as a mediator in the dialogue by European Union representative for Foreign Affairs and Security Policy, Joseph Borella (Cani 2020). The next meeting between Belgrade and Priština was held on August 27, 2020, and the topics of conversation were the issues of missing and displaced persons and economic relations. The negotiations were assessed as difficult and unconstructive, where the Priština delegation assessed that Belgrade was delaying the process by going into technical details and insisting that it would not return to the “already agreed” or lower themselves to the “technical level” of the dialogue, but that the goal was mutual recognition. Belgrade replies that these details are “vital for the people living in Kosmet” and that “they will not be passed over quickly” for the sake of

“false political declarations”, that is, for Belgrade, the mere mention of mutual recognition “undermines the dialogue process”. and “public deception” by Priština (Maksimović 2020).

The Washington Agreement between Belgrade and Pristina was signed in Washington on September 4, 2020, within which numerous issues such were discussed: economic normalization, small and medium enterprises, Lake Gazivoda, 5G network, religious freedoms, missing persons, LGBT rights, the issue of marking Hezbollah as a terrorist organization, as well as a very important issue of the moratorium (where Priština agreed to apply a one-year moratorium on membership in international organizations, while Belgrade agreed to a one-year moratorium on the campaign to withdraw recognition of independence and to refrain from formal or an informal request from any state or international organization not to recognize Kosovo as an independent state). The provision of the agreement according to which Kosovo and Israel have agreed on mutual recognition is very debatable, especially when the item on the moratorium (Slobodna Evropa 2020) is taken into account. Also, the opinion of Professor Filip Ejodus is that the issue of exchange of territories was removed from the agenda, primarily because of the announcement of the indictment against Hashim Thaçi, i.e. due to the fact that there is no strong interlocutor in Kosovo to advocate such an idea (Karabeg 2020).

Concluding remarks

So, what are the similarities and what are the differences between the conflict over Nagorno Karabakh and Kosovo and Metohija?

The main similarity is that these are two “frozen conflicts” in post-socialist space caused by ethnic disputes around territories that both conflicting parties consider their own. The main difference is that the Kosovo conflict remained frozen after the conflict at the end of the last century, after which the area came under the UN international protectorate, while Nagorno-Karabakh, in fact independent but unrecognized and internationally and legally treated as part of Azerbaijan, has repeatedly experienced a process of “unfreezing” of conflict of which the one in the fall of 2020 could be treated as a new war.

Another important similarity is the one related to the geopolitical position of the conflict regions. Both are located in geostrategically important places, around which, along with the parties in the immediate conflict, great powers also group and compete. Kosovo is located in the center of Balkan as a “bridge”/“barrier” between the Western (Europe) and Central (Middle East) part of Rimland, while Nagorno Karabakh located in Transcaucasia, behind the “barrier” as Caucasian mountain range that separates the central part of Rimland from Eurasian Heartland. In the Balkans, accordingly, the influences of four great powers (Atlantic, Oriental, Central European and Eurasian) compete, while

in the Caucasus, there are also four great geopolitical rivals (Atlanticists, two Oriental powers (Turkey and Iran) and Eurasians (Russians)).

The third important similarity is that the interethnic conflict has a religious, i.e. cultural-civilizational designation. Serbs and Armenians are Christian nations (Serbs are Orthodox, the Armenians Monophysites), while Albanians and Azeri are Muslims (Albanians are Sunnis, while Azeris are Shiites).

The fourth similarity is historical-political. The peoples who carried out the armed secession represented a minority in the part of the territory of the neighboring state which is the subject of a long-standing dispute that arose after the disintegration of the socialist state, but which has its own long, centuries-old prehistory. However, a huge difference can be found in the constitutional framework in relation to the secession of the territory: the Soviet Constitution allowed the possibility of peaceful separation of the autonomous region from the federal unit in which they are located (but this was not confirmed in practice when Armenians demanded that), which the Constitution of the SFR Yugoslavia did not allow, that is, it only allowed the right to declare the constituent peoples, and taking into account that Albanians in Kosovo and Metohija did not have the status of peoples but nationalities, they did not have the right to self-determination. The FR Yugoslavia is the legal successor of the SFRY and no one disputed that Kosovo and Metohija is an autonomous part of Serbia. Also, the time frame of the secession is different: in Karabakh, it took place during the disintegration of the federal state, while the secession of the territory of Kosovo and Metohija was carried out by international military aggression, eight years after the disintegration of the SFRY .

Similarities and differences can be sought in the type and degree of support enjoyed by the two breakaway territories. The people of Nagorno-Karabakh can specify the number of countries that have this territory recognized as an independent on the fingers of one hand. The support that Nagorno-Karabakh enjoys in the international community is minor, and the UN has taken the stance that this area is an indisputable part of Azerbaijan. On the other hand, Kosovo as an independent state is at this point recognized by about half of the countries in the world (around hundred states), although it is important to note that it is not recognized by great powers such as Russia, China and other big countries such as Brazil, India and Spain. Also, according to Resolution 1244, Kosovo and Metohija is an undoubted part of the Republic of Serbia, which is under the UN protectorate.

Numerous similarities can also be found in the support that the great powers provided or denied to the separatist forces. In the case of Nagorno-Karabakh, the secession of this autonomous region took place during the disintegration of the federal state, in conditions of general state disintegration, when the federal (later - Russian authorities) gradually took a moderately pro-Armenian position from a neutral one, while Turkey and, very weakly and only rhetorically, some

Western powers (above all the United States) sided with Azeris. In the case of Kosovo and Metohija, Turkey and all Western countries led by the United States took part in the aggression against the FRY on the side of the Albanian separatists, while Russia diplomatically strongly opposed it. The differences on this issue, however, are also significant. While on the issue of Kosovo and Metohija all the great powers more or less kept the position they had at the end of the last century (even during the illegal self-proclamation of independence of the provisional Priština authorities in 2008), on the issue of Karabakh the situation evolved: from pro-Armenian, the Russian position has evolved more and more in a neutral direction; Turkish support for Baku has become even more pronounced (visible in both direct and indirect military assistance), while, on the contrary, some of the Western powers (mostly European ones) have increasingly turned to pro-Armenian (more precisely anti-Turkish and anti-Azeri) positions. Azerbaijan has successfully used the new circumstances to “unfreeze the conflict” and regain part of the territory it lost in the previous military conflict almost three decades ago.

Numerous similarities can be found in the long unsuccessful negotiations in both cases, especially in the case of Kosovo and Metohija which had four international missions (UN, NATO, OSCE and EU) on its territory, and twenty years later is not particularly closer to the epilogue than was in the beginning (although it should be noted that the Washington agreement represents a shift from the deadlock). The situation is only partly different in Nagorno-Karabakh: although an agreement was reached between Azerbaijan and Armenia on November 10, 2020, which was supported by Russia's participation, it essentially represents a new “freezing” of the conflict within the new factual situation until further notice, and not final solution. It is hard to believe that one of the two sides will agree to such circumstances “for ever and ever”, because both Azerbaijan and Armenia consider Nagorno-Karabakh their territory, with the Armenians on their side having the fact that Karabakh is inhabited by a majority Armenian population. The north of Kosovo, as well as some municipalities outside the north, are mostly inhabited by Serbs and parallels can be drawn with Nagorno-Karabakh. The problem is that, even if an agreement is reached in the foreseeable future, it is extremely questionable what its acceptance will mean among the nations on “both sides” of the line, because in such disputes it is very difficult to reach a mutually satisfactory solution.

References

1. Батаковић Душан. 2008. „Kosovo and Metohija: Serbia’s Troublesome Province”, *Balkanica* no. 39/2008, Belgrade: Institute for Balkan Studies: 243-276.
2. Гајић, Александар. 2009. *Нова велика игра*. Београд: Нова српска политичка мисао.

3. Гајић, Александар. 2016 „Геополитички оквир нове кризе у Нагорном Карабаху”. *Култура Полиса*, год. XIII (2016), бр. 30, Нови Сад: Култура Полиса и Институт за европске студије.
4. Гускова, Јелена. 2003. *Историја југословенске кризе 1-2*. Београд: ИГАМ.
5. Делић, Божидар. 2011. «Војни аспекти НАТО агресије на СРЈ». Београд: САНУ, стр. 323-334. последњи приступ 30.10.2020.
<http://www.vi.sanu.ac.rs/Izdanja/Kosovo/26BozidarDelic.pdf>
6. Ђукановић, Драган. 2013. „Односи између Београда и Приштине: од техничког дијалога до политичког дијалога”. *Међународни проблеми* бр 3/2013. Београд: Институт за међународну политику и привреду: 365–385.
7. Јовић-Лазивић, Ана, Јелисавац Трошић, Сања, Јазивић Александар. 2011. „Проблем Нагорно Карабах у светлу билатералних односа чланица Минск Групе ОЕБС-а”, *Међународни проблеми* бр. 3/2011, Београд: Институт за међународну политику и привреду: 583-612.
8. Карабег, Омер. 2020. „Мост: Да ли је Вашингтонски споразум корак ка узајамном признању Србије и Косова?”. Слободна Европа. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/da-li-je-va%C5%A1ingtonski-sporazum-korak-ka-uzajamnom-priznanju-srbije-i-kosova/30847363.html>
9. Луковић, Милош. 2000. *Косовска криза у српским очима*. Београд: Народна библиотека Србије.
10. Љубисављевић Бекић, Сања. 2020. „План „Ахтисари плус, плус” – шта доноси, а шта узима”. РТС. последњи приступ 27. 11. 2020.
<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3871805/kosovo-resenje-ahtisari-plus-plus.html>
11. Максимовић, Марина. 2020. „Дијалог Србије и Косова: нови лек за старе проблеме?”. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.dw.com/sr/dijalog-srbije-i-kosova-novi-lek-za-stare-probleme/a-54724364>
12. Милошевић, Милан. 2010. „Хладан туш за Србију”. Време. последњи приступ 28. 11. 2020. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=942128>
13. Мировић Дејан. 2014. „Зашто се од Србије тражи да призна Косово или упоредни примери Бангладеша и Турске републике Северни Кипар”, *Зборник Матице српске за друштвене науке* бр. 149/2014. Нови Сад: Матица српска: 991-1000.
14. Петровић, Драган, Анђелковић, Драгомир, Николић, Горан. 2010. *Геополитика Закавказја*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
15. Пророковић, Душан. 2020. „Шта је у ствари „замрзнути конфликт”?”. Нови Стандард, 13.10.2020. последњи приступ 02.11.2020.
<https://www.standard.rs/2020/10/13/sta-je-u-stvari-zamrznuti-konflikt/>
16. Смиљанић, Спасоје. 2002. „Агресија НАТО на СРЈ”. у *Војска Југославије у одбрани од агресије 1999. године, књига прва*. Београд: МЦ Одбрана.
17. Степић, Миломир. 2005. „Косовско-метохијска карика расрбљивања Балкана-могући епилог и његове геополитичке последице”. *Политичка ревија* бр. 3/14. Београд: Институт за политичке студије: 1-23.

18. Стругар, Владимир. 1962. *Рат и револуција народа Југославије*, Београд: Војноисторијски институт.
19. Цани, Бахри. 2020. „Одмрзавање непосредног дијалога Косово-Србија”. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.dw.com/bs/odmrzavanje-perosrednog-dijaloga-kosovo-srbija/a-54200779>
20. Цветковић, Људмила. 2010. „Усаглашена резолуција преокрет у будућим односима”. Слободна Европа. последњи приступ 28. 11. 2020. https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo_srbija_usaglasena__rezolucija/2152786.html
21. Шмит, Фабијан. 2007. „Ахтисаријев План”. последњи приступ 27. 11. 2020. <https://www.dw.com/sr/ahtisarijev-plan/a-2653750>
22. Шурлан, Тијана. 2015. „Признање држава у међународном праву: Случај Косова и Метохије”. Нови Сад: *Зборник Матице српске за друштвене науке*: 289-306. DOI: 10.2298/ZMSDN1551289S
23. Caspersen, Nina. 2013. „The South Caucasus after Kosovo: Renewed Independence Hopes?”, *Europe-Asia Studies* 65:5, 929-945, DOI: последњи приступ 02.11.2020. DOI: 10.1080/09668136.2013.805959
24. Fabry, Mikulas. 2012. „The contemporary practice of state recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and their aftermath”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 40:5, 661-676, последњи приступ 04.11.2020. DOI: 10.1080/00905992.2012.705266
25. Gajić, Aleksandar. 2019. „Consequences of NATO's Kosovo War on Russia's Policy” in *David VS Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications* (ed. Nebojša Vuković), Institute of International Politics and Economy-Belgrade and Faculty of Security Studies at the University of Belgrade, Belgrade: 277-291
26. Gashi Shpetim, Novaković, Igor. 2017. *Od tehničkih pregovora do sveobuhvate normalizacije – Odnosi između Beograda i Prištine*, Beograd: Friedrich-Ebert-Stiftung fondacija.
27. Gasparyan, Arsen. 2019. „Understanding the Nagorno-Karabakh conflict: domestic politics and twenty-five years of fruitless negotiations 1994–2018”, *Caucasus Survey*, последњи приступ 05.11.2020. DOI: 10.1080/23761199.2019.1674114
28. Gray, Andrew and Heath, Ryan. 2018. „Serbia, Kosovo presidents broach border changes for historic deal”. последњи приступ 29. 11. 2020. <https://www.politico.eu/article/aleksandar-vucic-hashim-thaci-serbia-kosovo-balkans-eu-enlargement-alpbach-forum/>
29. Green, Richard Allen. 2002. „As Minsk Group Marks 10 Years, Karabakh Peace Appears More Elusive Than Ever”. последњи приступ 13. 11. 2020. http://www.azer.com/aiweb/categories/karabakh/karabakh_discussions/karabakh_greene.html
30. Ismailzade, Fariz. 2008. „Moscow declaration on Nagorno-Karabakh: A view from Baku”, последњи приступ 05.11.2020. <http://turkishpolicy.com/article/288/moscow-declaration-on-nagorno-karabakh-a-view-from-baku-fall-2008>

31. Kocharyan, Shavarsh. 2016. „Why is the Nagorno-Karabakh conflict still not resolved?“. последњи приступ 04.11.2020.
https://www.mfa.am/filemanager/Statics/A_nkr_en.pdf
32. Kola, Paulin. 2003. *The Search for Greater Albania*. London: Hurst and Co.
33. Kofman, Michael, Nersisyan, Leonid. “The Second Karabakh War, Two Weeks In”. War on the Rocks. 14.10.2020. последњи приступ 2.11.2020.
<https://warontherocks.com/2020/10/the-second-nagorno-karabakh-war-two-weeks-in/>
34. Mehtiyev, Elkhan. 2005. „Armenia-Azerbaijan Prague Process: Road Map to Peace or Stalemate for Uncertainty?“. Surrey: Conflict Studies Research Centre: 1-25.
35. Nardulli, Bruce, Perry, Walter, Pirnie, Bruce, Gordon, John, Gin, John. 2002. *Disjointed War: Military Operations in Kosovo 1999*. Santa Monica: RAND
36. Samardzić, Radovan. 1990. *Le Kosovo-Metohija dans l'histoire Serbe*, Lausanne: L'Age d'Homme.
37. Savich, K. C. 2013. „Falsifying History: The Holocaust and GreaterAlbania”, последњи приступ 03.11.2020. <https://www.pogledi.rs/en/falsifying-history-the-holocaust-and-greater-albania/>.
38. Taylor, Scott. 2008. „Bridging the great divide: Contested Kosovo span is a symbol of international failure”. *Balcanica* no. 39/2008: 277-284.
39. Tisdall, Simon. 2010. „This dangerous new world of self-interested nations”, *The Guardian*, 22.09.2010. последњи приступ 03.11.2020.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/sep/22/frozen-conflict-spreads-across-globe>
40. Zourabian, Levon. 2006. „The Nagorno-Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?“. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-soviet Democratization* no. 14: 252-265. 10.3200/DEMO.14.2.252-265.
41. <https://www.hrw.org/report/1994/12/01/seven-years-conflict-nagorno-karabakh>
42. <https://www.osce.org/minsk-group/108306>
43. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/822>
44. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/853>
45. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/874>
46. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/884>
47. <https://www.osce.org/minsk-group/108308>
48. <https://www.peaceagreements.org/view/990>
49. <https://mfa.gov.az/en/content/170/organization-for-security-and-cooperation-in-europe-osce-azerbaijan-relations> последњи приступ 14. 11. 2020.
50. <https://1news.az/news/vnimaniyu-pashinyana-stat-ya-ter-petrosyana-kotorayalishila-ego-vlasti> последњи приступ 14.11.2020.
51. <https://jamestown.org/program/ter-petrosian-issues-anguished-appeal-for-compromise-peace-on-karabakh/> последњи приступ 14. 11. 2020.
52. http://www.mountainous-karabakh.org/documents/osce_common_state_deal.html – Последњи приступ: 14.11.2020.
53. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17289&lang=en> последњи приступ 15. 11. 2020.

54. <https://pace.coe.int/en/files/17028/html> последњи приступ 15. 11. 2020.
55. <https://www.president.am/en/foreign-visits/item/2008/11/02/news-43/> последњи приступ 15. 11. 2020.
56. <https://www.bbc.com/news/world-europe-54882564> последњи приступ 15. 11. 2020.
57. <https://rs.sputniknews.com/evropa/20201111123839215-rusija-i-turska-potpisale-memorandum-o-formiranju-zajednickog-centra-za-karabah/> последњи приступ 15. 11. 2020
58. <https://rs.sputniknews.com/svet/202011091123820079-ruski-mirovnjaci-i-prekid-vatre-putin-saopstio-cime-je-završen-rat-u-karabahu/> последњи приступ 15. 11. 2020
59. <https://rs.sputniknews.com/rusija/202011131123851706-formiran-humanitarni-centar-za-pomoc-nagorno-karabahu/> последњи приступ 15. 11. 2020
60. <https://unmik.unmissions.org/united-nations-resolution-1244> последњи приступ 27. 11. 2020.
61. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944> последњи приступ: 27. 11. 2020.
62. https://rtv.rs/sr_lat/politika/godisnjica-kumanovskog-sporazuma-i-rezolucije-1244_1133193.html последњи приступ 27. 11. 2020.
63. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988> последњи приступ 27. 11. 2020.
64. <https://www.danas.rs/drustvo/navrseno-16-godina-od-martovskog-pogroma-na-kosovu-i-metohiji/> последњи приступ 27. 11. 2020.
65. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988> последњи приступ 27. 11. 2020.
66. <http://www.nspm.rs/dokumenti/iz-arhive-nspm-%E2%80%93-sveobuhvatan-predlog-za-reshenje-statusa-kosova-ahtisarijev-plan-od-26.-marta-2007.html?alphabet=1> последњи приступ 27. 11. 2020.
67. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20A%20RES63%203.pdf> последњи приступ 27. 11. 2020.
68. Резолуција о основним принципима за политичке разговоре са представницима Привремених институција самоуправе на Косову и Метохији”, Народна скупштина Републике Србије, Београд, „Сл. гласник РС”, бр. 4/2013
69. <http://www.nspm.rs/hronika/danas-integralni-tekst-plana-primene-briselskog-sporazuma.html> последњи приступ 29. 11. 2020.
70. <https://insajder.net/sr/sajt/tema/9388/> последњи приступ 29. 11. 2020.
71. <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/ubistvo-olivera-ivanovica-dve-godine-kasnije-ne-zna-se-ni-ubica-ni-nalogodavac/> последњи приступ 29. 11. 2020.
72. <https://www.danas.rs/politika/uhapsen-marko-djuric-na-kosovu/> последњи приступ 29. 11. 2020.
73. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30821548.html> последњи приступ 29. 11. 2020.